

ŠVIESĀ

LIEPĀ-RUGPIĒTIS-RUGSĒJIS, 1951

TAIKOS STOVYLA

No. 3

“ŠVIESA”

(The Light)

Political, Scientific and Literary Quarterly Magazine, published by American Lithuanian Workers
Literary Society, 110-12 Atlantic Ave., Richmond Hill 19, N. Y.

Editorial Board: R. Mizara, A. Bimba, J. Gasiunas.

Managing Editor—Anthony Bimba.

Subscription rates: \$1.00 a year; single copy 25c.

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York under the Act of March 3, 1879

Turinys

Mokslas ir religija apie žmonių kilmę. Prof. J. KUPCINSKAS	75
Kaip būti sveiku ir ilgai gyventi. S. S.	77
Draugui Janoniui. Eilėraštis. VYTAUTAS MONTVILA	78
Apie vieną įdomų žurnalą. R. M.	79
Ispanijos pavasario šauklis. Eilėraštis. JUOZAS MACEVICIUS	80
Amerikos žmonių kovos už laisvę. J. GASIŪNAS	81
Didžioji Lietuva ir Vytauto gadynė. D. M. Šolomskas	85
Kovotojas Kazys Giedrys. V. PETRAUSKAS	89
Lietuvos Mokslų Akademijos darbai. E. L.	91
Iš P. Cvirkos literatūrinio palikimo. DR. ANTANAS PETRIKA	93
Svajonė. Eilėraštis	93
Tai buvo man. Eilėraštis	94
Dūdelė. Apysakaitė	94
Ar žydi mano rožės. Eilėraštis	96
Kultūra—Pabaltijo tautų liaudies turtas. O. M.	98
Varnas. Eilėraštis. EDGAR ALLAN POE. T. Tilvyčio vertimas	99
Bobulė Morta Šerkšnienė. M. SLUCKIS	102
Sportas, atsakomybė ir savikritika. S. VAITKŪNAS	105
Svarbios informacijos apie J. A. V.	108

ŠVIESA

The Light

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 110-12 Atlantic Ave., Richmond Hill 19, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba, J. Gastūnas. Atsakomybės redaktorius: A. Bimba.

No. 3

Liepa-Rugpiūtis-Rugsėjis

Metai XVIII

Mokslas ir religija apie žmonių kilmę

Pasikalbėjimas gamtos mokslo klausimais

PROF. J. KUPČINSKAS

Ilgus amžius viešpatavo idealistinis gyvių kilmės aiškinimas, kad, esą, gyvulius ir žmogų sutvėręs dievas. Idealistinis, "dieviškas" žmogaus kilmės aiškinimas neatitinka tikrovei, prieštarauja mokslui. Mokslas nesugriau-namai įrodė, kad žmogus per ilgus amžius išsivystė iš žemesnių gyvių.

Dabartinis mokslas apie žmogų — antropologija — atsirado ne iš karto. Jo pagrindai buvo padėti daugiau kaip prieš du tūkstančius metų senovės mokslo vyrų, kurie jau tada pareiškė eilę drąsių tiems laikams ir žymia dalimi teisingų spėliojimų apie žmogaus vietą gamtoje. Jie pastebėjo, kad žmogus turi daug bruožų, būdingų kitiems gyviams, ir todėl buvo pasiruošę žmogų laikyti gyvių pasaulio dalimi. Panašias mintis išreiškė ir vėlesnių amžių mokslininkai. 18 amž. pabaigoje įžymus francūzas gamtininkas Jean Baptiste Lamarck paskelbia gyvių evoliucijos teoriją, aiškinančią, kaip gyviai vystosi ir tobulėja.

Pagrindinė Lamarko mintis buvo ta, kad gyvių kitimui didelę reikšmę turi išorinės sąlygos, kurių įtakoje keičiasi atskiri organai ir visas organizmas.

Lamarkas, nors dar nesugebėjo visiškai atsikratyti metafizinių pažiūrų, tačiau yra padaręs didelį įnašą į pažangųjį mokslą.

Kiek vėliau už Lamarką, 19 amž. paskelbia savo teoriją anglas Charles Robert Darwin, kurio mokslas kaip šviesus žibintas apšvietė gyvosios gamtos dar neištirtas sritis. Darwinas įrodė, kad gyviai keičiasi ir tas keitimasis amžių bėgyje duoda naujas rūšis, pasiekiančias aukštesnio išsivystymo laipsnio.

Toliau vystant kūrybinį darvinizmą daug prisidėjo įžymieji rusų mokslininkai K. A. Timiriazovas, I. M. Sečenovas, I. I. Mečnikovas, V. O. Kovalevskis, A. N. Severcovas. Tarybiniai mokslininkai Mičiurinas ir Lysenko ypač ryškiais naujai išvestų augalų ir gyvulių pavyzdžiais ne tik įrodė gyvių keitimąsi, ne tik labai ryškiai išaiškino, kaip tas keitimasis vyksta, bet ir atrado būdus, kaip valdyti gamtą ir keisti ją žmogui norima linkme...

Mokslas pateikia daug faktų, aiškiai rodančių, kad žmogus išsivystė iš žemesnių gyvių ir kad visos pasakos apie jo staigų sukūrimą tegali būti skleidžiamos arba nemokšų arba tyčia klaidinančių žmonių. Tokių įrodymų mes visų pirma randame tyrinėdami įvairius žemės sluoksnius. Viršutiniuose žemės sluoksniuose mes randame pėdsakus vėlesnių amžių gyvių, o gilesniuose — ankstyvesnių. Iš stuburinių gyvių žuvis galima rasti daug gilesniuose sluoksniuose, negu paukščius. Va-

dinasi, paukščiai išsivystė žymiai vėliau, negu žuvis. Žinduolių skeleto liekanas randame tik viršutiniuose sluoksniuose, kas reiškia, kad atsirado jie vėliau už visus kitus gyvulius. Iš žinduolių tarpo vėliausiai pasirodo žmogus. Mokslas mums duoda aiškų vaizdą, kaip vyko gyvių pasaulio vystymasis. Iškase nos parodo, kad pirmieji gyviai savo išvaizda visiškai skyrėsi nuo šių dienų gyvių. Tuo metu buvo visai kitokios gyvenimo sąlygos, kitokia žemės paviršiaus sudėtis, skirtingos kitos sąlygos, kurios nulėmė gyvių gyvenimo būdą ir kūno sudėtį. Keičiantis žemės paviršiaus sąlygoms, turėjo keistis ir augalų bei gyvių pasaulis.

Žmogus yra išsivystęs iš beždžionės, tačiau tai ne iš dabartinės beždžionės. Tiksliau sakant — žmogus ir beždžionė turi bendrus protėvius, kurių dabar pasaulyje nėra. Šios beždžionės vystėsi skirtingomis kryptimis, veikiant skirtingoms gamtos sąlygoms, ir viena šaka palaiapsniui per kelis milijonus metų išsivystė į dabartinius žmones, kita — į dabartines beždžiones. Gamtos sąlygos per tą laiką taip pat labai pasikeitė. Štai kodėl dabar nebeįmanomas šiuolaikinių beždžionių išsivystymas į žmones.

Tarp dabartinių žmonių ir jų prosenelių — senovinių beždžionių buvo pereinami pirmųjų žmogaus tipai, kurių buvimą įrodė iškase nos. 1891 m. Javos saloje buvo rastos kaulų liekanos būtybės, kurios smegenų tūris turėjo būti apie 980 kubinių cm, t. y., 1.5—2 kartus didesnis kaip beždžionių ir 1.5 karto mažesnis už dabartinio žmogaus. Ši būtybė buvo pavadinta pitekantropu. 1927 m. kinų antropologas prie Pekino surado dar artimesnės dabartiniam žmogui būtybės liekanas, kuri pavadinta sinantropu.

Mokslui yra žinoma, kad kiekvienas gyvis bręsdamas maždaug pakartoja visą jo protėvių išsivystymo kelią. Musės yra išsivysčiusios iš kirmėlių. Ir šiandien iš musės kiaušinio pradžioje išauga kirmėlaitė, o tik iš šios išsivysto musė.

Žmogaus naujagimis palyginamai gana panašus į suaugusį, bet motinos kūne jis tik pasukutiniaus mėnesiais įgauna žmogaus išvaizdą, o pradžioje būna tam tikru mastu panašus į tuos žemesnius gyvius, iš kurių yra išsivystęs žmogus.

Ryškus gyvių kitimo ir vystymosi įrodymas yra naminiai gyvuliai. Jau seniau buvo žinoma, kaip daug pasikeitė kai kurie naminiai paukščiai ir gyvuliai: ryšium su pasikeitusiomis gyvenimo sąlygomis. Kam nežinomas, pavyzdžiui, didžiulis šunų, karvelių veislių įvairumas ir pan.? Dabar žmogus vis labiau išmoksta auginti tokius naminius gyvulius, kurie jam reikalingi.

Mokslas dabar žino, kaip atsirado žmogus. Besikeičiančios gyvenimo sąlygos vertė beždžiones, gyvenančias daugiau į šiaurę, gyventi žemėje, bet ne medžiuose, kad tuo būdu galėtų susirasti pakankamai maisto. Vaikščiojimas dviem kojom ir labiau sudėtingas gyvenimas, panaudojimas nors ir primityvių darbo ir apsigynimo įrankių, prisidėjo prie tolesnio nervų sistemos išsivystymo.

Išsivysčius protui, aplinkos sąlygos tapo mažiau pavojingos, nes rūbų, ugnies ir kitų pagalbinių priemonių dėka žmogus galėjo gyventi įvairiose klimato sąlygose.

Tolesniam pirminio žmogaus išsivystymui lemiamą reikšmę turėjo darbas.

Kiek daug įtakos turi darbas žmogaus organizmo formavimuisi, moksliskai yra išaiškinęs Engelsas. Savo garsiaame veikalė "Gamtos dialektika" jis sako: "Tuo būdu ranka yra ne tikai darbo organas, — ji taip pat ir jojo padarinys. Tik darbo dėka, dėka prisitaikymo prie vis naujų operacijų, dėka perdavimo paveldėtinai pasiekto tuo būdu ypatingo raumenų, gyslų, o per ilgesnius laiko tarpus taip pat ir kaulų išlavėjimo, ir dėl vis naujo pritaikymo šių perduodamų paveldėtinai patobulėjimų naujiems, vis sudėtingesniems veiksmams, — tikai šito viso dėka žmogaus ranka pasiekė tokį aukštą tobulumo laipsnį, kad ji galėjo, tarytum burtų jėga, pažadinti į gyvenimą Rafaelio paveikslus, Torvaldseno statulas, Paganini muziką."

Darbo sąlygos ir visuomeninė santvarka turi didžiausios reikšmės žmogaus sugebėjimų ir proto tolesniam išsivystymui. Kapitalistiniuose kraštuose viešpataujanti eksploatacija kliudo darbo žmogaus pažangai. Tik likvidavus išnaudotojų klases ir tuo būdu dirbančiųjų klasei užtikrinus pilną laisvę, sudarytos puikios sąlygos tolesniam žmogaus sugebėjimų ir kultūros vystymuisi, užtikrintai sie-

(Tęsa ant 80 pusl.)

Kaip būti sveiku ir ilgai gyventi

S. S.

Daktaras Robert Arthur neseniai paskelbė septynis prisakymus, kurių prisilaikant žmonės galėtų prailginti savo jaunystę ir gyvybę. Jis sako, jog senatvė prasideda už 15-os metų po to, kai mūsų amžius apskelbia mus senais. Tai yra, tiek metų galima senatvę nustumti tolyn, jeigu to siekiama.

Mokslininkai jau seniai siekiasi prailginti gyvenimą. Ir tikimasi, jog gyvenimas galėsias pailgėti bent kita tiek, negu buvo numatyta Biblijoje. Biblijiškasis ilgas gyvenimas skaitėsi 70 metų.

Mokslas ir šioje srityje neina pirmyn taip greit, kaip to norėtusi. Tam yra daug kliūčių. Tačiau ir tas, kiek jau žinoma, gali daug padėti, jeigu tikrai žmonės stengtusi viską, kas jau žinoma, išmokti, to prisilaikyti.

Daktaro septyni prisakymai yra:

1. Stovėk tiesiai. Savo galva siekis padangių. Tas prilaiko nuo sudribimo nugarkaulio kolumną, kuri, jeigu sulinkusi ar sukrypusi, spaudžia per ją išsivarsčiusius nervus. Tie spaudimai sukelia neuritą, sciaticą, skausmus sąnariuose ir kitokius skausmus ir dilgsnius. Bile kuriuo atveju tiesiai stovėjimas teikia jausmą stiprumo, džiaugsmo, optimizmo. Suslūgęs stovėjimas dažniausia esti ryšium su sloginančiu ūpu ir bejėgybės savijauta.

2. Įtrauk pilvą. Pilvo siena prilaiko daug vidujinių svarbių organų, kaip kepenys, tulžis, skilvis ir kiti. Tie negali sėkmingai veikti, jeigu jų nepalaikome vietoje. Priešingai, kenčia virškinimas, kepenys tinkamai neatskiria nuodų ir trukdoma kitų organų darbas.

3. Pamankštink širdį. Tačiau atsargiai. Lai širdį patikrina daktaras su elektriniu cardiografu. Jam leidus, pamankštink širdį kas dieną greitu ėjimu ar užlipimu pakankamai laiptų, kad širdis pradėtų smarkėliau mušti. Kada jau sujudini, sulėtėk. Tas pamankštins širdį, nes širdies, kaip ir visi muskulai reikalingi mankštos, kad nesudribtų, nesulepšėtų. Stipri širdis pumpuoja gyvybę teikiančio kraujo pakankamai į visas kūno dalis ir į pa-

čius gyvybingiausius organus, kurie be to ba-dautų. Saugokis per daug įtemptos mankštos. Tuo atveju prisilaikyk savo daktaro patarimų.

4. Saugot savo svorį. Perviršis riebumo trumpina amžių. Svorį kontroliuok prisilaikant dietos. Senstelėjęs, valgyk mažiau riebalų ir skrobų (krakmolinių, baltų miltinių), o daugiau proteinų (mėsos, sūrio, kiaušinių). Vėliausieji moksliniai tyrinėjimai rodo, kad per aukštas kraujo spaudimas, arterijų kietėjimas ir širdies nesveikata dažnai rišasi su perviršiu cholesterol, riebaline medžiaga kraujyje. Padauginsite savo gyvenimo metus prisilaikydami apylyses dietos, be perviršiaus gyvulinių riebalų, grietinės, šaltainės, sviesto ir kitų riebių valgių.

5. Imk vitaminų ir mineralų. Po keturiasdešimtų amžiaus metų dauguma mūsų iš savo kasdieninio maisto negauname pakankamai vitaminų. Tą nedateklių privalome papildyti ėmimu gatavai sumaišytų daugių vitaminų. Taipgi reikia imti po daug kalkių su fosforu (calcium with phosphorus). Kalkės reikalingos pastiprinti senstančiųjų kaulus ir plėves, ir nervų ramybei. Mums taipgi reikia po biskelį geležies ir vario, cobalto ir kitų mineralų.

6. Patikrink savo hormonų išteklių. Bet ir čia būk atsargus. Pasitark su savo daktaru ir klausyk jo patarimų. Stoka hormonų gali pažeisti gerą sveikatą, bet yra pavojinga pats sau nusistatyti imti jų ar neimti.

7. Būk ramus. Užmiršk praeitį ir jos skriaudas. Mesk iš minties viską, ką blogą tau gyvenimas teikė. Nesirūpink per daug apie ateitį. Minties ramybė daug pagelbės išvengti aukšto kraujo spaudimo, širdies ir kitų nesveikatų.

Jeigu prisilaikysi tų taisyklių — ir niekad nėra per anksti ar per vėlu pradėti — gali savo amžiui dadėti metų. Ir jie gali būti smagiais, naudingais, produktyviais metais.

Numatytas ilgis amžiaus moterims šiandieną yra apie 68 metai, ir nuolat daugėja. Vyrams yra apie penkeriais metais mažiau. Už

kokių penkerių metų gal bus moterims apie 72-ji, o už dešimties metų 75-ri. Kada nors ateityje tie dabar tariamieji nunokusio amžiaus septynios dešimt penktieji metai gal tikrovėje tebus tik pusė amžiaus.

Negalima? Nieko nėra negalimo. Galingosios Romos laikais galimybė gyventi buvo apie 20 metų. Amžių trumpino karai, barbariškas smaguriavimas, marai, ligos ir nebuvimas švaros. Viduramžiuose Anglijoje galimybė gyventi buvo apie 30 metų. Ir kuomet gimė žmonės dabar esantieji apie 55 metų, buvo tikėtasi galimybės gyventi 42 metus.

Kas-gi sensta? Ne mes!

* * *

Tokiais šūkiomis baigė daktaras savo patarimą norintiems būti sveikais ir ilgai gyventi.

Vertas specialaus dėmesio daktaro priminimas, jog gyvenimas buvo trumpiausias tuomet, kai pasaulį siaubė nesibaigiantieji karai ir saujos žiaurūnų galia.

Visai nenuostabu, kad mūsų šalies šviesuomenė pritaria taikai. Už vis pažangiausieji šalies piliečiai ir kovoja už taiką. Jie žino, kad be taikos šalis negali turėti gerbūvio ir išteklių. O be išteklių, be saugumo niekas negali būti ramus ir sveikas, negali ilgai gyventi.

DRAUGUI JANONIUI

Drąsus, teisingas buvo tavo kelias,
o drauge, mylimas Janoni.

Sunki žaizda mūs širdis šiandien gelia —
tavęs nėra tarp milijonų.

Minėt tave—tai pajėgas sukaupti,
savęs išsižadėt ir eiti,

prieš melą vergiškai neatsiklaupiti
ir kliūtis pasiryžt nuveikti.

Nes tavo švyturys, aukštai iškeltas,
ir šiandien kovai kelią rodo,

kad ten, kur siaučia pūgos šaltos,
išaugtų ir pražystų sodai.

Kai mintys ilsta, rūpesčiuos paskendę,
kai širdį nerimastis ima,

tada dvasia tavy drąsos suranda
nublokšti sunkųjį likimą.

Mes susirinkome laisvai, skaitlingai
atmint žuvimą tavo kartų,

bet būt geriau, jei tu—drąsus teisingas—

sėdėtum šiandien mūsų tarpe.

Matytum tu, kaip skurdusioje tėvynėje
per kovą kuriamas rytojus,

ir tavo žodis mūsų sutartinėje
skambėtų drąsiai suliepsnojęs.

Matytum tu, kaip kumečiai vargingi,
iš dvaro dvarponius išvarę,

su kokiu viltimi ir kaip ryžtingai
dabar jau savo žemę aria.

Matytum tu, kad viskas, ko norėjai,
ko siekei per ugningą dainą,

dabar laisvai žvaigždėtais vėjais
į mūs tamsias naktis ateina.

Tavęs čia nēr, bet mūs širdžių ugnyne
tu amžinai ugnim spindėsi...

Paminklas bus—kai pereisim žemynus
ir tavo vardą paminėsime.

Vytautas Montvila,

1940 m.

APIE VIENĄ ĮDOMŲ ŽURNALĄ

R. M.

1911 metais, kai South Bostone pradėjo iš-
eidinėti lietuvių liaudies laikraštis Laisvė,
New Yorko mieste gimė įdomus anglų kalbo-
je žurnalas „The Masses.”

Ši žurnalą įkūrė „nenuoramos” anų laikų
socialistai, trokštą pasireikšti su tokia savo
kūryba, kuriai vietos nebuvo kapitalistinė-
je spaudoje.

Iš tikrųjų, žurnalo sumanytoju buvo hollan-
das socialistas Piet Vlag, tuomet valdęs res-
toraną, esantį Rand School rūsyje. Jo min-
čiai karštai pritarė dailininkas saržistas Art
Young, taipgi kairieji ano meto rašytojai.

Iš pat pirmųjų savo gyvavimo dienų „The
Masses” nepatiko valdančiajai klasei ir dėl to
žurnalas buvo boikotuojamas. Po keleto mėne-
sių jis atsidūrė sunkion finansinėn padėtin.
Tačiau, dailininkai ir rašytojai ryžosi neleis-
ti jam mirti. O kad žurnalą pastatyti ant
tvirtesnių kojų, jie pasamdė jo redaktorium
Max Eastmaną, anuo metu buvusį labai kairių
socialistą, o šiandien atsidūrusį pastogėn re-
akcingojo „Readers’ Digest.”

Besiversdamas labai sunkiai, „The Masses”
visvien ėjo ir jame atsispindėjo anų metų pa-
tys gyviausieji visuomeniniai klausimai. Žur-
nalas drąsiai gynė darbininkų interesus, ne-
grų laisvę, kovojo už pilnas teises moterims
ir už taiką.

Pirmojo pasaulinio karo metu „The Mas-
ses” redaktoriai buvo patraukti teisman už
tai, kad jie buvo priešingi karui.

Kadaise apie „The Masses” spietėsi, jam
rašė asmenys, kuriems lemta buvo patapti
pačiais žymiausiais literatūroje ir mene.

Poetas Carl Sandburg, poetė Edna Millay,
dramaturgas Eugene O’Neill, novelistai Sher-
wood Anderson, Ernest Hemmingway, John
Reed, vėliau Theodore Dreiser, Floyd Dell,
Claude McKay, Louis Untermeyer.

Michael Gold, patsai žinomiasias šių dienų
proletarinis rašytojas Amerikoje, ne tik žur-
nalui rašė, o per tūlą laiką buvo jo redakto-
rium.

Tarp dailininkų žurnalas turėjo tokius še-
petėlio meistrus, kaip Robert Minor, Maurice
Becker, Art Young, Hugo Gellert, Fred Ellis
ir kitus.

Ne vienas bendradarbiavusių žurnale, reišk-
usių nepasitenkinimą kapitalistine santvar-
ka ir jos pūvančia kultūra, deja, vėliau su-
klupo, apsidairė, „persiorientavo” ir nuėjo
tarnauti viešpačiui doleriui, tačiau dalis
„The Masses” pirmųjų bendradarbių pasiliko
ištikimi savo idėjoms ir šiandien veikia su
pažangiuoju darbo žmonių judėjimu.

Žurnalo redaktoriai buvo teisti „už espio-
nažą” net du kartu ir abu kartu rinktiniai
prisaikintieji teisėjai jų nesurado kaltais.

Vėliau, dėka persekiojimams, žurnalas pa-
keitė vardą į „The Liberator,” aplink kurį
taipgi spietėsi geras skaičius žymiųjų ameri-
kiečių rašytojų ir dailininkų; „The Libera-
tor” tęsė tas pačias revoliucines tradicijas.

Geriausio pasisekimo šis žurnalas turėjo
laike didžiosios ekonominės krizės: 1934 me-
tais pradėjo eiti „New Masses” ir metų eilę
jis ėjo savaitraščiu.

Antrojo pasaulinio karo metu šis savaitraš-
tis atliko didžiulį vaidmenį, mobilizuodamas
Amerikos žmones, daugiausiai intelektualus,
kovai prieš fašizmą, už išgelbėjimą pasaulio
nuo barbarizmo.

Bet užgriuvo trumaninė gadynė, — nuožmi,
šalinanti iš kelio viską, kas kliudo Wall stry-
tui ruoštis prie naujo pasaulinio karo.

Prasidėjo „apsivalymas nuo nepageidauja-
mų”: mėtymas iš darbų, iš tarnybų tų, ku-
rie kadaise rašė straipsnius „New Masses”
savaitraščiu.

Pagaliau, pradėtas vykdyti žiaurus fašisti-
nis Smitho įstatymas, pagal kurį kišami į ka-
lėjimą žmonės dėl to, kad jie galvoja mark-
sistiškai, — ne taip, kaip nori valdančioji
klasė.

„New Masses” buvo sulaikytas, — pagaliau
jis tapo sulietas su kitu per tūlą laiką ėjusiu
žurnalą „Mainstream.”

Šiandien kiekvieną mėnesį išleidinėja nedidelio formato, bet švarus, turiningas ir įdomus žurnalas: "Masses & Mainstream."

Aplink šį žurnalą spiečiasi geriausiai rašytojai ir dailininkai, — tūli kadais bendradarbiavę "The Masses" puslapiuose. Tarp kitų, randame čia straipsnių ir Michael Goldo; randame darbų ir Hugo Gellert'o ir Maurice Becker'io.

Žurnalas laikosi Jack Londono, John Reedo, Theodore Dreiserio, Art Youngo tradicijų, — gražiausiųjų amerikinių tradicijų.

"Masses & Mainstream" yra švyturys, rodamas kelią tiems, kurie klaidžioja intelektualinėje klampynėje.

Tegyvuoja ir tebuoja jis ilgiausius metus!

MOKSLAS IR RELIGIJA APIE ŽMONIŲ KILMĘ

(Tąsa nuo 76 pusl.)

kiančio vis plačiau užvaldyti gamtą ir ją panaudoti laimingo gyvenimo sukūrimui.

Mokslas galutinai sugriauna religijos pasakas apie stebuklingą gyvių ir žmogaus atsiradimą.

Kapitalistinėse valstybėse skleidžiami įvairūs prietarai, o tikras mokslas yra persekiojamas.

Tai daroma ne vien dėl mokslinio atsilikimo, bet ir dėl sąmoningos kovos su pažangiuoju mokslu, kuris griaudamas religinius prietarus, griauna ir išnaudojimo santvarką. Tačiau jokios priemonės nepadės užgniaužti tikrojo mokslo išvadų.

ISPANIJOS PAVASARIO ŠAUKLYS

Šių metų pavasarį Barselonoje įvyko didelis streikas, kuriame dalyvavo daugiau kaip 300,000 darbininkų.

Niūriai pavasariai išaušdavo Pirėnuos,
Nors ir žaliuodavo Kantabrijos kalnai,
O šiandien Barselonoje sirenom
Pavasarį paskelbia fabrikai.

Į gatvę išsiveržia darbininkai
Pavasario potvynio sriautu
Ir meta iššūkį rudiesiems "šeimininkams,"
Juos engiantiems penkioliktus metus.

Vėl žengia baskai, žengia katalonai
Ir neapykantos, ir keršto kupini.
Ir jau kai kur nuo kraujo vėl raudonas
Pajuodęs Barselonos grindinys.

Ispanų karštas kraujas nenurimsta.
Troškimas laisvės žadina minias.
O neapykanta, jei širdyje užgimsta, —
Ji šveičia praeities rūdis senas.

Pasauliui primena streikuojančių kolonos
Dienas garbingas tos šventos kovos,
Kada dėl laisvės kovės Barselona, —
Dėl laisvės, laimės, duonos ir šviesos.

Ir streiko dienos šios ispanų liaudyj
Lyg saulė šveičia po ilgų šalną.

Fašistai laisvės neįstengs sušaudyt,
Nes ji, kaip upė, veržias iš kalnų.

Jau virš Ispanijos sušvinta laisvės žaros
Ir kyla laisvės armijos būriai.
Ir neįveiks jų tankai, nei žandarai,
Nei Franko falangistiniai būriai.

Neramūs blaškos po Madridą jankiai—
Sujaudinta fašistinė klika:
Juos tik du žodžiai mirtimi nutrenkia,
Du šviesūs žodžiai—Laisvė ir Taika.

Tegul jie šiandien, sandėrį sudarę,
Ištiesia Frankui draugiškai rankas.
Pasaulis pasmerkė fašizmą, smerkia karą,—
Vadinas, žemei — Laisvė ir Taika.

Mes girdime ispanų laisvės dainą,
Mes matom šviesią ateitį tautų, —
Pavasaris per visą žemę eina,
Taip kaip ir saulė teka, iš Rytų.

Mes matome streikuojančių kolonos
Ir laisvės dainą girdim iš toli,
Tai būk sveika, drąsioji Barselona,
Ispanijos pavasario šaukly!

— Juozas Macevičius.

Amerikos žmonių kovos už laisvę

J. GASIŪNAS

Aštuonioliktojo šimtmečio pabaiga ir devynioliktojo šimtmečio pradžia, tai buvo revoliucinės Amerikos žmonių kovos už laisvę ir nepriklausomybę laikotarpis, — tai buvo buržuazinės revoliucijos gadinė.

Šiaurinės Amerikos trylika kolonijų pirmiausia sukilo, kad pasiliuosuoti iš Anglijos imperijos kontrolės. Revoliucija tęsėsi nuo 1776 iki 1783 metų, kuomet Anglijos jėgos buvo galutinai sutriuškintos.

Paskui sekė visa eilė Centralinės ir Pietų Amerikos revoliucijų. Haiti salos žmonių revoliucija prasidėjo tuoj po šiaurių Amerikos revoliucijos pergalės ir tęsėsi iki 1803 m. Paskui revoliucija persiautė per visą Centralinę ir Pietų Ameriką 1809-25 metais. Brazilijos žmonės pasiliuosavo iš Portugalijos jungo 1822 metais.

Bene įžymiausia ir sunkiausia kova, kurios pergalė padėjo užkurti revoliucinių kovų ugnį ir kituose Amerikos kraštuose, buvo šiaurių Amerikos žmonių kova prieš tuo laiku galinčiausią Anglijos imperiją, „ant kurios vėliavos saulė niekad nenusileisdavo.“ Anglija tuo metu jau buvo kapitalistinė valstybė, kuomet Francūzija, Ispanija ir Portugalija tebebuvo feodalistinės valstybės. Anglija jau pergyveno savo buržuazinę revoliuciją 1644-88 metais.

Nėpaisant to, kad Anglija tuo metu jau buvo kapitalistinė, betgi savo kolonijose ji palaikydavo feodalizmą, iš kurio ji galėjo daug daugiau pasinaudoti. Amerikinė buržuazija, tačiau, ieškojo būdų visai pašalinti feodalistines liekanas, kurios jai kliudė pilnai įsigalėti visoje šiaurių Amerikoje. Kolonialis Anglijos viešpatavimas, aišku, buvo skerspaine jaunajam Amerikos kapitalizmui. Ypač buvo nepakenčiamas pramonės ir rinkos varžymas.

ANGLIJOS IMPERIJOS TIKSLAI

Labai ryškiai tuo metu Anglijos imperijos tikslus apibūdino tuolaikinis Massachusetts

kolonijos rojalistas gubernatorius Sir Francis Bernard:

“Du dideli Didžiosios Britanijos objektai (tikslai) linkui amerikinės prekybos turi būti: 1) priversti jos amerikinius pavaldinius imti tik iš Didžiosios Britanijos vsus dirbinius ir europinius daiktus, kuriais jina (Didžioji Britanija) gali juos (amerikiečius) aprūpinti; 2) tvarkyti amerikiečių užsieninę prekybą taip, kad iš tos prekybos pelnas galėtų galų gale susikaupti Didžiojoje Britanijoje arba būtų panaudotas pagerinimui jos imperijos.”

Anglija bandė karališkais retėžiais sukautyti tryliką kolonijų, kurios veržėsi į laisvę, kurios kovojo už savo kraštui nepriklausomybę. Tai buvo žūtbūtina kova: gyventi ir laisve naudotis, ar mirti kovoje už laisvę. Didysis Virginijos kolonijos patriotas Patrick Henry šiais žodžiais pasakė Amerikos žmonių nusistatymą: *“Duokite man laisvę, arba duokite man mirtį,”* nes tuo laiku kitos išeities jau nebuvo.

REVOLIUCINIAI ŠŪKIAI

Didieji kovotojai už laisvę ir nepriklausomybę paskelbė svietui sekamus savo šūkius:

“Mes verčiau numirsime kare, negu būsime pakarti kaip sukilėliai.”

“Pasyvus pasidavimas yra klaida. Vietoje kentėti priespaudą, jai priešintis garbė. Vietoje palikti Dievui skriaudas atitaisyti, mes turime naturalę teisę patys jas nušluoti.”

Laisvės kovotojai mušė ne tik tuos, kurie gynė Anglijos imperiją ir kurie jai pataikavo. Kartu jie smerkė tuos, kurie norėjo revoliucijos metu pasyviai laikytis.

NEPRIKLAUSOMYBĖS DEKLARACIJA

1776 metų liepos 4 d. Philadelphijoje susirinkęs kolonijų atstovų seimas priėmė Nepriklausomybės Deklaraciją, kurioje, tarp kitko, pasakyta:

*“Mes laikome sekančias tiesas pačias savai-
me aiškiomis, būtent: kad visi žmonės yra
sutverti lygūs; kad jiems jų Kūrėjas davė
tam tikras neatimamas teises; kad tarp tų
teisių yra gyvybė, laisvė ir siekimas laimės;
kad toms teisėms apsaugoti tarp žmonių yra
steigiamos valdžios, kurios savo teisingą ga-
lią įgauna nuo sutikimo valdomųjų; kad kur
tikslai bet kokia valdžios forma pradeda tuos
tikslus griauti, žmonės turi teisę pakeisti ar-
ba pašalinti ją ir įsteigti naują valdžią, pare-
miant jos pamatus tokiais principais ir orga-
nizuojant jos jėgas tokioje formoje, kuri at-
rodo jiems geriausia pasiekti saugumo ir lai-
mės.”*

Nepriklausomybės Deklaracija nukirto vi-
sus saitus su Anglijos imperija ir sukūrė
naują demokratinę valstybę, Jungtinių Vals-
tybių respubliką. Tai buvo padarytas revoliu-
cingiausias žygis, kuris visą tuolaikinį pasau-
lį sudrebino.

Nepriklausomybės Deklaracija ir naujosios
respublikos pergalės kartu suteikė begalinės
inspiracijos ir kitų kraštų žmonėms kovoti už
savo kraštų nepriklausomybę.

ANGLIJOS VALDOVŲ KLAIDA

Britanijos imperijos valdovai, tačiau, visai
nemanė, jog Jurgio Washingtono vedama
“driskių” ir “alkanų gaujų” armija galėtų
sumušti gerai paruoštą ir daug skaitlingesnę
karališką armiją. Tai buvo pamatinė karališ-
kųjų valdovų klaida. Jie nesuprato nei to,
kad karališkoji armija be jokio noro ir pasi-
ryžimo, varu verčiama, kariuoja prieš revo-
liucinę ir entuziastingą jėgą, nors ir pras-
čiau paruoštą, pusbadę, skurliais aprengtą.
Kovingas pasiryžimas, žinojimas už ką ka-
riauji, užsidegimas laimėti laisvę ar mirti ko-
voje, buvo, yra ir bus nenugalima jėga. Pa-
prastieji žmonės, susideda iš smulkiųjų biz-
nierių, farmerių, darbininkų, įvairių tautų ir
rasių žmonės — visi bendrai kariavo prieš
vieną ir tą patį priešą, visi persiėmę revoliu-
cine dvasia, pasiryžimu laimėti savo kraštui
laisvę ir nepriklausomybę.

Tai buvo milžiniškos svarbos pergalė, ku-
rios atgarsiai persimetė net į senąjį pasau-
lį, ypač feodalistinę Francuziją ir Ispaniją.

KATALIKŲ BAŽNYČIA UŽ FEODALIZMĄ

Tenka priminti tai, kad kaip Amerikos kon-
tinento revoliucijose, taip europinėse revoliu-
cijose prieš feodalizmą, visur dominuojanti
katalikų bažnyčia ėjo ranka rankon su sena-
ja tvarka; popiežiai, kardinolai, arkivysku-
pai, vyskupai ir visi kiti dvasiškiai, apart v-
sai mažos išimties, smerkė revoliucionierius,
ekskomunikavo juos. (Argi ne panašiai ir
dabar bažnyčia elgiasi su naujosios, socialis-
tinės santvarkos šalininkais?). Bet po revo-
liucinės pergalės, kai kapitalistinė santvarka
įsigalėjo, visos tikybinės sektos galėjo greitai
prisitaikyti prie naujų aplinkybių, susitaikė
su buržuazija.

KANADOS SUKILIMAS

Revoliucinės bangos buvo pasiekusios ir
Kanados žmones. Prasidėjo didelis bruzdėji-
ma prieš Anglijos valdininkus. Buvo pasta-
tyti reikalavimai, kad kolonialė tvarka būtų
panaikinta. Sukilimas įvyko 1837 metais, bet
nebuvo sėkmingas. Anglijos jėgos nuveikė
sukilėlius. Tačiau, visgi buvo panaikinta ko-
lonialė sistema, iškovotos Komonvelto teisės.

Jungtinės Valstybės, laimėjusios savo ne-
priklausomybę, kvietė Kanadą prisidėti prie
jų, bet Kanados buržuazija nustatė savo gai-
res pasilikti nuo Jungtinių Valstybių nepri-
klausomai. Taip Kanada ir pasiliko Angli-
jos imperijos dalimi.

NAUJAS POREVOLIUCINIS GYVENIMAS

Buržuazinės revoliucijos laikotarpis pasibai-
gė su 1837 metais. Kapitalistinė santvarka
pasiekė pergalę visuose Amerikos kraštuose.
Nauja taip vadinamo “ramaus gyvenimo” ga-
dynė atėjo. Bet tai dar nereikškė, kad buržu-
azija bus nugalėjusi visas feodalizmo liekanas.
Ten, kur kapitalistų ir darbininkų klasės dar
buvo silpnos, pav. Lotynų Amerikoje, dar ne-
mažai tvirtų feodalistinių jėgų pasiliko. O tos
jėgos trukdė kapitalizmui vystytis. Dėlto ko-
va ir toliau tęsėsi, nors jau kitokioje formoje.

Nedvyai, kad Lotynų Amerikoje buvo pa-
linkimo po revoliucijos steigti monarchistines
valstybes. Bet Jungtinės Valstybės parodė
tai, kad galima be monarchų apsieiti. Buvo
įvesta politinė demokratija, respublikinė val-
džios forma, kuri pasiekė ir prigijo Lotynų
Amerikoje. Tai buvo galutinai palaidotos
monarchinės liekanos.

APRIBOTA DEMOKRATIJA

Tiesa, toji politinė demokratija dar nebuvo plačiai naudojama forma. Net Jungtinėse Valstybėse, kurios tuo metu buvo demokratijos forma pavyzdinčiausia visame pasaulyje, iš trijų milijonų žmonių tegalėjo dalyvauti balsavimuose tik 120,000 piliečių. Moterys, negrai ir tie, kurie nemokėjo rašyti, beveik visur nebuvo prileisti prie balsavimų. Stambioji buržuazija todėl tankiausiai nusverdavo rinkimus. Nepaisant to, vistiek buvo daugiau demokratijos, negu prieš revoliuciją. Išsilaisvinę iš kolonialės vergijos, dabar žmonės pradėjo kovoti už savo krašto pilnas demokratines teises, už visiems žmonėms teisę dalyvauti rinkimuose. Prasidėjo kova už moterų balsavimo teisę.

Kitas naujas Amerikos respublikose klausimas kilo: atskyrimas bažnyčios nuo valstybės. Thomas Paine, vienas didžiųjų revoliucionierių, kuris buvo skaitomas revoliucijos teoretiku, pareiškė, jog bažnyčia turi būt atskirta nuo valstybės. Ir jis tą klausimą laimėjo. Konstitucijon buvo įrašytas bažnyčios atskyrimas nuo valstybės. Bet Lotynų Amerikos respublikose šis klausimas nebuvo taip lengvai išrištas. Mat, ten katalikų bažnyčia turėjo ir tebeturi daug įtakos ir persvaros.

Žemės reforma, taipgi, pasidarė revoliuciniu obalsiu. Didieji žemvaldžiai palaikė atgyvenusią feodalistinę santvarką, nenorėjo skaitytis su nauju gyvenimu. Biednieji ūkininkai ir bežemiai reikalavo žemių. Jungtinėse Valstybėse, kaip ir Kanadoje, nesunkiai praves-ta buvo tuolaikinė žemės reforma, apkarpyti didieji žemvaldžiai. Bet Lotynų Amerikoje tos reformos klausimas nebuvo galima taip lengvai praves-ti. Katalikų bažnyčia, kuri valdė apie pusę žemių, daugiausia tom reformom kelią pastoj.

VERGIJOS PANAIKINIMO KLAUSIMAS

Kitas ir bene svarbiausias klausimas — tai didžiausia feodalizmo liekana, vergija, kuri gyvavo visose Amerikos respublikose.

Pietuose, kur medvilnė auginama ir kur pasiliko didelės plantacijos, žydėjo negrų vergija. Negrų skaičius nuolatos didėjo. Negrais prekyba buvo urmu vedama ir labai pelninga. Revoliucijos metu Jungtinėse Valstybėse te-

buvo tik 300,000 negrų, o 1810 metais jau buvo 1,369,664 negrai.

Didieji revoliucijos vadai yra pasisakę prieš vergiją. Washingtonas pareiškė, jog *“vergija reikėtų įstatymais uždrausti.”*

Thomas Jeffersonas, būdamas Jungtinių Valstybių prezidentu, 1808 metais pasiūlė Kongresui uždrausti *“Jungtinių Valstybių piliečius dalyvauti tolimesniame laučyme žmogaus teisių — laučyme, kuris buvo taip ilgai praktikuojamas ant nekaltų Afrikos gyventojų ir kurį uždrausti jau seniai troško mūsų šalies moralybė, reputacija ir geriausi interesai.”*

1850 metais Kogresas priėmė žiaurų prieš vergus įstatymą. Vergijos šalininkai, įstatymu apsiginklavę, pradėjo organizuoti kovai prieš tuos, kurie reikalauja vergiją panaikinti. Bet už 10 metų vergijos šalininkai pradėjo visai pralaimėti. 1860 metais prezidentu buvo išrinktas Abraomas Lincolnas, vergijos panaikinimo šalininkas. Tai buvo užduotas didelis vergijos palaikytojams smūgos.

CIVILIS KARAS IR JO PASEKMĖS

1861 metais pietinių valstybių federalistai, pasiskelbę prezidentu Jefferson Davis, pradėjo civilį karą balandžio 12 d., užpuldami Fort Sumter, kur buvo Jungtinių Valstybių armijos garnizonas.

Civilio karo metu 186,017 negrų dalyvavo prezidento Lincolno vadovaujamosse karinėse jėgose. Tuomi jie nulėmė šiauriečių pusei pergalę. Emancipacijos Proklamacija, paliuosuojanti negrus iš vergijos, buvo paskelbta 1863 metų sausio 1 d.

Šiauriečiai civilį karą laimėjo. Vergija panaikinta. Bet pietiečiai ir po šiai dienai palaiko negrus žemesniais, visokiais būdais juos persekioja, linčiuoja, diskriminuoja.

Samdomasis darbas laimėjo. Bet tai dar nereiškia, kad jau dabar visi žmonės yra pasiekę pilną laisvę. Po pergalingo civilio karo buržuazija smarkiai sutvirtėjo ir pasimojo iškovotas žmonių laisves siaurinti.

LINCOLNO KOVA UŽ LAISVĘ

Lincolnas iki paskutinės gyvenimo minutės kovojo už paprastųjų žmonių laisvę ir teises. Jis vienu kartu pabrėžė:

“Ši šalis su savo įstaigomis priklauso žmo-

nėms, kurie joje gyvena. Kuomet jie pasijaus pavargstą dėlei gyvuojančios valdžios, jie galės panaudoti savo konstitucinę teisę pataisyti ją, bei revoliucinę teisę pašalinti arba nuversti ją."

Apie darbininkus jis yra pasakęs: *"Darbas yra pirmesnis ir nepriklausomas nuo kapitalo. Kapitalas yra tiktai darbo vaisius, ir jis negalėtų egzistuoti, jei darbas nebūtų egzistavęs. Darbas yra vyresnis už kapitalą ir todėl jį turi būti kreipiama daugiau dėmesio."*

Darbo unijos, Lincolnas yra pasakęs, *"stipriausias žmoniškosios simpatijos ryšys, neskaitant šeimyniškų ryšių, turėtų būti tas, kuris vienija visus darbančiuosius žmones, — visų tautų, kalbų ir padermių."*

Lincolno mirtis buvo didžiausias reakcionierių laimėjimas. Vice-prezidentas Andrew Johnsonas, patapęs prezidentu, pradėjo reakcionieriams pataikauti, nuolaidų jiems daryti, žmonių laisves pažaboti.

Lotynų Amerikoje kova už vergijos panaikinimą taipgi išsiplėtė. Brazilija buvo paskutinė, kuri vergiją panaikino 1888 metais.

PRAMONĖS KILIMAS IR EKONOMINĖS KRIZĖS

Po Jungtinių Valstybių civilio karo, kuris smarkiai apgriovė tūlus miestus ir miestelius, sudegino nemažai kaimų, prasidėjo atstatymo laikotarpis, kuriame industrinė gamyba smarkiai pašoko aukštyn. Industrinių darbininkų skaičius pakilo iki 2,733,000.

Nuo civilio karo iki 1900 metų industrinių darbininkų skaičius pakilo jau iki 5,500,000. Tuo pačiu laiku iš kitų kraštų čia atvyko 14,112,000 imigrantų.

Civilio karo metu darbininkai suvaidino svarbų vaidmenį karinių reikmenų gaminime ir pačiame karo fronte. Po karo jie pradėjo smarkiau organizuotis į savo unijas. Susikūrė Nacionalė Darbo Unija 1866 metais ir gyvavo iki 1872 metų. Tai, galima sakyti, buvo pirmutinė nacionale papėde unija. Ji padėjo pamatą platesniam unijiniam veikimui Amerikoje.

Kapitalistinės pramonės vystymasis kartu su savimi nešė ir ekonomines krizes. Pirmoji ekonominė krizė buvo jaučiama 1819 metais, paskui sekė tarpiškos krizės 1837, 1854, 1857, 1860 metais. Vėl pasikartojė 1873, 1885,

1894 ir 1907 metais. Prieš pat pirmąjį pasaulinį karą taipgi buvo pergyvenama ekonominė krizė. Suprantama, darbininkai buvo žymiai tų krizių paliesti. Jie kovojo už darbą, reikalavo bedarbiams apdraudos, reikalavo trumpesnių darbo valandų. Kilo kova už 8 valandų darbo dieną.

Jurgis Washingtonas

Didžioji ekonominė 1873 metais krizė smarkiai suparalyžiavo dar jauną industriją ir nupuldė farmų produktų kainas. Tada fermeriai organizavosi į fermerių organizacijas ir kovojo už savo interesus. Susiorganizavo daugiausia tarp fermerių žmonių Partija, kurios kandidatas gen. Weaver gavo 1,027,527 balsus 1892 metais.

KAPITALISTINĖS KLASĖS ĮSIGALĖJIMAS

Iki 19-tojo šimtmečio pabaigos Amerikos kapitalistų klasė pasiekė savo aukštumas. Jos kontrolėje jau buvo ne tik šiaurių pramonė, bankai, susisiekimo įmonės, prekyba, bet ji užkariavo ir pietų pramonę, užėmė didelius žemių plotus, pasiėmė anglies, geležies, aukso kasyklas, aliejaus šulinius. Kapitalistų klasė paėmė savo kontrolėn ir visą žmonių gyvenimą.

Toji klasė savo viešpatavimą pradėjo plėsti ir už Jungtinių Valstybių ribų. Pirmiausia pasiekė Meksiką, atplėšė jos didelę dalį teritorijos, paskui pasiekė ir kitas Lotynų Amerikos respublikas. Ji sukėlė nemažai karų, revoliucijų, nuvertė nemažai Lotynų Amerikos (Tąsa ant 97 pusl.)

Didžioji Lietuva ir Vytauto gadyne

D. M. ŠOLOMSKAS

I.

ŽMONIŲ GYVENIMAS SENOVĖJE

Jau matome, kaip daug pasaulyje įvyko naujų pakaitų mūsų atmintyje. Nors daug lėčiau, bet žmogaus visuomeniniame gyvenime buvo pakaitų ir senovėje. Mokslas įrodė, kad gilioje senovėje žmonės buvo laukiniai. Kur šiandien Lietuva, ten pusė milijono metų atgal buvo ledais užkloti plotai. Ledai povaliai tirpo iš pietų pusės.

Žmonės atsirado pietuose. Tyrimas rodo, kad ir lietuviai tūkstančiais metų atgal gyveno Azijoje. Kaip kitos tautos kraustėsi į vakarus-šiaurį, kada ten pasidarė perankšta, tai ir lietuviai atsikraustė į dabartinę Lietuvą.

Dr. St. Matulaitis, savo veikalė „Lietuvių Tautos Istorija,“ rašo: „Mūsų bočiai, atėję į Lietuvą iš bendros arijų tėvynės, turėjo jau prijaukytų gyvulių ir mokėjo sėti javus...“ Bet gyvenimas buvo nelengvas, nes nebuvo nei dabartinių žemės įdirbimo įrankių, nei medžioklės prietaisų, nei dabartinio buto. Dažnai kiek medžiotojas medžiojo laukinius gyvulius, tiek stambus žvėris medžiojo medžiotoją.

Aišku, kad žmonėms gyventi daikte buvo parankiau, geriau ir saugiau. Todėl, kaip kitos tautos, taip ir lietuviai gyveno *giminėmis*, dažnai po kelis šimtus žmonių daikte. Giminės turėjo savo vadus. Visi įrankiai, maistas, viskas skaitėsi visos giminės bendratė. Pradžioje nebuvo ir pasidalinimo į luomas — turtingus ir biednus. Atsispyrimui prieš kitų užpuolimus tokios giminės jungėsi į *padermes* (po kelias gimines į daiktą).

Ilgai žmonės veik visą savo energiją atidavė kovai su gamta, kad galėtų gyventi. Bet, nors lėtai, vienok buvo išrasta geresni įrankiai. Žmogus jau mažiau energijos turėjo sueikvoti, kad patsai galėtų pragyventi. Atsirado nelygybė, pasidalinimas į luomas (klases).

Pirmiausiai nustojo žudyti karo imtinius (belaisvius), nes buvo jau naudingiau juos laikyti gyvais ir priversti dirbti. Karo imti-

niai buvo vergai to, kas juos suėmė. Paskui atsirado nelygybė ir tarpe giminių bei padermių narių. Taip buvo su kitomis tautomis, taip buvo ir su lietuviais. St. Matulaitis rašo:

“Pirmos rašytos istorijos žinios atranda mūsų bočius kaip tik tokia visuomenės ir politinio išsilavinimo stovyje. Taip IX šimtmečio pabaigoje Vulfstanas, atsilankęs lietuvių apgyventoje šalyje (tuomet vadina- moje *Aistija*), rašo radęs aisčių žemėje daugybę pilių, o kiekvienoje pilyje po vadovą kunigą (kunigaikštį). Be to, jis pažymi, kad tais laikais aisčiai buvo pasiskirstę jau luomais: buvo aukštasis arba turtingųjų luomas, kuris, anot jo, gėrė kumelių pieną, ir žemasis arba neturtėlių luomas...”

Atminkime, kad senovės laikuose medžioklė ant žmonių buvo pelningesnė, kaip ant žvėrių. Užpuolę kitą tautą, pasiima jos turtą, suima belaisvius, kuriuos paskui padaro savo vergais (darbo gyvuliais). Mes jau nemažai žinome apie kryžiuočių per šimtus metų darytus ant lietuvių užpuolimus plėšimo ir belaisvių pagavimo tikslais. “Lietuviai ir patys labai mėgdavo į svetimas šalis karan traukti” — rašo istorijoje. O dažnai ir viena kitą lietuvių gentys, vienas kitą kunigaikščiai puldavo tais pat sumetimais.

Čia tenka dar atžymėti apie tautą bendrai. Tauta yra grupė žmonių, kuriuos riša į daiktą bendra kalba, kurie gyvena vienoje teritorijoje, kurie turi vienodus papročius, būdus, vienodą kultūrą ir tt. Bet pasaulyje nėra nei vienos tautos ir tautelės grynos, nesumaišytos su kita. Žymusis mokslininkas ir tautų tyrinėtojas N. A. Rubakinas, kuris neseniai mirė Šveicarijoje, palikdamas virš milijono knygų savo knygyne, rašo:

“Kiekvieno žmogaus, kas jis nebūtų, kokiai tautai neprisiskaitytų, gyslose teka labai daugelio skirtingų tautų kraujas.” Ir kaip galėtų išsilaikyti gryna, “nesutepta,” “nesumaišyta” ir lietuvių tauta, kuri per šimtus ir tūkstančius metų gyveno, maišėsi, jungėsi,

skyrėsi, kariavo ir vėl taikoje gyveno su kitomis, kaimynų, dar skaitlingesnėmis tautomis?

ŽINIOS APIE SENOVĖS LIETUVIUS.

Mūsų tautos istorija dar nėra ištirta, dar miglota, tačiau tūlų davinių turime apie senovės lietuvius. Lietuviai, spaudžiami kitų, kraustėsi iš Azijos į vakarus-šiaurius. Tūlą laiką jie gyveno Juodųjų Jūrų pakraštyje. Tūli mano, kad jie gyveno prie Dunojaus upės ir Karpatų kalnuose. Pagaliau, jie apsigyveno prispausti prie Baltijos jūros.

Lietuviai senovėje dalinosi į šešias grupes, Nemuno ir šešupės pakraščiais gyveno *žemaičiai ir aukštaičiai*. Ventos paupėje, iki Dauguvos — kursžemiai; į šiaurę nuo Dauguvos — *letgaliai*; į pietus nuo aukštaičių, Nemuno aukštutinėje dalyje — *jotvingiai* (juodvišiai), ir į vakarus nuo Nemuno, ypatingai dabartinėje Prūsijoje — prūsai.

Senovėje Lietuva buvo didelis miškas su daugeliu balų. Žmonės gyveno paupiais, nes upės buvo susisiekimo keliai. Miškus sudarė nepaprasti pušynai, beržynai, eglynai, ąžuolynai. Seni medžiai audrų išvartyti puvo žemėje. Miškuose buvo daug meškų, vilkų, zebry, briedžių, laukinių arklių. Daugybė įvairiausių paukščių. Buvo daug bičių, nes lietuviai pagarsėjo su medumi, vašku ir iš medaus gėrimais — midumi.

LIETUVIŲ TIKĖJIMAS

Lietuviai buvo stabmeldžiai. Jie garbino visokius stabus, o vyriausias jų dievas buvo *Perkūnas* arba *Pėrunas*. Perkūną jie vaizdavosi galingu vyru, garbiniuotais plaukais ir barzda, su vilyčiomis rankose, ant jo galvos liepsna tvaksėjusi. Bausdamas Perkūnas mesdavo vilyčią. Perkūnui buvo pašvėstas ąžuolas.

Antrasis dievas — *Patrimpas*, tai linksmas jaunikaitis su varpų vainiku ant galvos. Jis buvo skaitomas galvijų ir javų globėju. Trečias dievas — *Pikolis*, kuris dar buvo vadinamas Giltine ir kitais vardais. Tai rūstus senis, baltai apsukęs galvą. Žmonės jo bijojo ir jo užgerinimui degino aukas, dažnai belaisvius žmones.

Turėjo lietuviai ir daugiau dievų, kaip tai: *Kovas* — karo dievas; *Milda* — malonės dei-

vė; *Laimė* — laimų dievas. Statė jiems žinyčias, namus, kur degindavo aukas. Garšiausia žinyčia buvo *Ramonė* ar *Ramovė*. Po dideliu ąžuolu stovėjo dievų stabai: Perkūno, Patrimpo, Pikolio. Prieš juos buvo aukuras, ant kurio degindavo aukas—gyvulius, paukščius, javus ir kaip kada žmones. Paskutinė garsi žinyčia buvo Vilniuje, kur dabar yra Šv. Stanislovo katedra.

Vyriausias lietuvių kunigas buvo *Krivų-Krivaitis* arba *Kurėjų-Kurėjas*. Buvo manyta, kad jis turi su dievais ryšius. Jį išrinkdavo kiti dvasiškiai. Jis turėjo būti padorus ir nejaunesnis 70 metų. Jis retai rodėsi žmonėms. Jis dievų garbei degindavo aukas. Apsivilkdavo baltais ilgais rūbais, ant aukštos jo kepurės spindėjo aukso burbulas. Jo galybės ženklų buvo lazda, ant kurios galo buvo kabliai. Krivų-Krivaitis buvo ir vyriausias svietiškių teisėjas. Jam tarnavo žemesni kunigai, kurie vadinosi vaidylomis, žiniais, burtininkais ir tt.

Lietuviai stabmeldžiai tikėjo, kad geri žmonės po mirties turi kopti per aukštą kalną į dangų, o prasikaltusius gulys pakalnėje siaubūnas savo uodega nublokšdavo į pakalnę — pražūtį. Mirusius degindavo. Numirėlio pelenus supildavo į patalpą ir užkasdavo į žemę. Kuo garbingesnis žmogus buvo, tuo didesnį kapą supildavo ant jo pelenų. Lietuvoje yra nemažai tokių pilekalnių — *Rūtės* kalnas, *Palemono* kalnas ir kiti. Kada mirusio kūną degindavo, tai vaidylos giedodavo, apsakydami mirusio gyvenimą ir nuveiktus darbus.

LIETUVIŲ ŠEIMYNA.

Stabmeldiškoje Lietuvoje apvesdinimą atlikdavo tų laikų kunigai su pamaldomis.

Senovės lietuviai buvo aukšto ūgio, stipraus sudėjimo, ramaus veido. Rubakinās rašo, kad jie buvo ramūs. Mielai priimdavo svečius. Geriausias svečio pamylėjimas — pavedimas jam tūlam laikui savo žmonos. Bet lietuviai buvo labai žiaurūs, kada jie įpykdavo.

Vyrai vilkėjo milines sermėgas, ilgas, siekiančias žemiau kelių. Persijuosdavo iš briedžio kailio diržu. Kepurės buvo iš udros, kiaunės, lapės arba barsuko kailio. Kelnės buvo milinės, avėjo vyžas, o batus tik į karą jojant, o daugelis ir basi buvo.

Moterys ir merginos plaukus pindavo į ka-

sas, gražiai sudėdavo jas ant galvos, o spalvinius kaspinus nuleisdavo žemyn ant pečių. Žiemos laiku ir jos nešiojo milines sermėgas, o vasarą lengvus spalvinius rūbus.

Stubas statėsi iš apvalų rąstų ir dengė šiaudų stogais. Gryčios buvo žemos su mažyčiais langais. Ašlos viduryje buvo iškasta duobė, kurioje ugnį kurdavo. Turtingi turėjo atskirus virimui kambarius.

Užsiėmė medžiokle, žuvininkyste, medaus surinkimu, vaško gaminimu, galvijų auklėjimu, ypatingai arklių—žirgų ir žemės apdirbimu.

Namus apšviesdavo balanomis. Prie jų ir atlikdavo, ypatingai žiemos metu, darbus: verpė, plunksnas plėšė, vilnas kedeno, o vyrai virves suko, tinklus mezgė ir kitokius padargus gaminosi.

Lietuvių ginklai buvo: ragotinas (aštrus jiešmas), saidokai, vilyčios, kirviai, buožės. Prisdengimo skydą gaminosi iš kieto medžio arba pindavosi iš žilvičių.

MINDAUGAS IR LIETUVOS STIPRĖJIMAS

Profesorius A. M. Ponkratovas rašo: "Lietuviai jau pabaigoje XII-jo šimtmečio susijungė į genčių grupes. Grupių priešakyje buvo kunigaikščiai (kunigasai). Kunigaikščių rankose buvo dideli turtai, kaip tai, galvijai, baudžiauninkai ir vergai. Jie turėjo gan skaitlingus būrius karių (ginkluotų žmonių). Kunigaikščiai savo buvaines pavertė į įtvirtintus centrus — pilis, dažniausiai tarpe miškų ir balų."

Iki vidurio XIII šimtmečio Lietuva buvo išsisklaidžius į daugybę mažų kunigaikštysčių, kurios beveik neturėjo tarp savęs jokio ryšio. 1219 metais Mindaugas arba, kaip jį dažnai vadino, Mindovė tarpe 40 kitų Lietuvos kunigaikščių pasirašė su rusų kunigaikščiais sutartį. Tas jau rodo, kaip daug jų Lietuvoje buvo.

Iš seniau istorijoje minimi Lietuvos kunigaikščiai: Trainaitis miręs 1194, jo sūnus Algimantas, vėliau Ringaudas, Erdivilas, Arvydis, Tautvilas ir Mindaugas.

Kunigaikštis Ringaudas, sūnus Algimanto, 1230 metais perkėlė savo sostinę iš Kernavos į Naujapilį (Naugarduką) ir pasiskelbė Lietuvos Didžiuoju Kunigaikščiu. Jis jau pradėjo pamušti kitus Lietuvos kunigaikščius

tikslu apjungimo Lietuvos į vieną valstybę.

Laikai buvo sunkūs. Pavojus Lietuvai susidarė iš vakarų, pietų ir rytų. Apjungimas atskirų kunigaikštysčių į stiprią valstybę buvo būtinas. Ringaudui mirus liko du jo sūnūs — Erdvilas ir Mindaugas. Pirmasis įsigalėjo žemaitijoje, o Mindaugas — Aukštaitijoje. Jie siekė apjungimo visos Lietuvos.

KOKIA BUVO PADĖTIS?

Tais laikais Lietuvos kaimynais buvo: vakarų pusėje, Pamaryje ir Vislos upės žiočių srityje — slavai; į pietus, prie Bugo upės Lietuva rubežiavosi su Lenkija; tiesiai į rytus — su gudais, rusais, taip vadinamomis Juodąja Rusija ir Baltąja Rusija; Polocko srityje su gudais ir rusais; o Dauguvos upės srityje, šiaurėje, gyveno lietgaliai (livai), vėliau žinomi, kaipo latviai.

1184 metais į Dauguvos žiotis atplaukė minykas Meingardas su būriais vokiečių kryžiuokų ir pradėjo karą prieš lietgalius. 1201 metais ties Dauguvos žiotimi jie įsteigė Rygos miestą, o 1202 metais, pagal Romos popiežiaus įsakymą, organizavo Kardininkų Ordeną karui prieš "laukinius" stabmeldžius.

Ties Vislos žiotimis įsisteigė antras vokiečių kryžiuokų logeris — Teutoniškas Ordenas. 1237 metais, Romos popiežiui tarpininkaujant, abu šie ordenai susijungė. Dabar jie po krikščionybės priedanga jau be sustojimo puolė lietuvius ir lenkus, grobė turtą, naikino sodžius, gaudė žmones, o kryžiuokams nepertraukiančiai, Romos popiežiui raginant, nuolatos plaukė iš vakarų naujos jėgos.

Karolis Marksas vėliau apie tuos laikus rašė: "Iki pabaigai XIII-jo šimtmečio, pirmiau buvusi graži šalis, jau buvo paversta į dykumą. Vietoje buvusių sodžių ir apdirbamos žemės — atsirado miškai ir balos, gyventojai buvo dalinai išžudyti, dalinai išsivaryti į nelaisvę, dalinai priversti pasitraukti giliau į Lietuvą."

Tuo kartu už kelių tūkstančių mylių nuo Lietuvos į rytus įvyko mongolų tautos apsienvienijimas. Čingis-Chanas nukariavo kitus mongoliškus kunigaikščius ir apvienijo visą tautą į vieną jėgą. Tai buvo klajoklių tauta, kurie nedirbo žemės, nestatė miestų. Jie vertėsi gyvulininkyste. Jiems nuolatos buvo reikalingos naujos ganiavos.

1211 metais mongolai pradėjo karą prieš Kiniją ir į kelis metus ją užkariavo. Iš Kinijos, per Tibetą ir Persiją, 1220 metais jau pasiekė Aralo jūras. Kita jų jėga nusiaubė Užkaukaziją ir 1223 metais išėjo į Kubanio sritį, o vėliau ir Dono. Totoriai (mongolai) baisiai išteriojo Užkaukazijoje valstybes.

Rusijoje buvo daugybė atskirų kunigaikštysčių priešakyje su daugeliu kunigaikščių (kniazių). Nors jų tarpe vienybės nebuvo, bet prieš pavojų pietinės dalies kunigaikščiai mobilizavo jėgas ir ištraukė pasitikti mongolų. Mongolai, pajutę pavojų, pradėjo trauktis. Rusų kunigaikščiai vėl savo tarpe susipyko; dalis su savo karo jėgomis grįžo, o dalis prie Kalka upės, netoli Azovo jūros, stojo į mūšį. Mūšis buvo baisiai žiaurus. Pradžoje ėmė viršų rusai, bet vėliau mongolai gavo padrūtinimų ir rusus sumušė.

Tada mongolų jėgos pasuko į Pavolgį. Ten jie susikirto su bulgarų valstybe. Gavę smūgį, grįžo atgal į Aziją. Bet 1237 metais vadovybėje Batyjo, jie atėjo į Pavolgį ir nukariavo veik visą Rusiją. Mongolai išdegino miestus, išgriovė pilis, išžudė gyventojus, arba pasiėmė sau už vergus. Miestai ir kunigaikštystės, kurie išliko, turėjo mokėti done. Tas mongolų jungas Rusijoje viešpatavo veik 300 metų.

Mongolų antplūdis pasiekė ne vien Rusiją, bet, kaip kokia perkūnija, totoriai užgulė ant Lenkijos, Vengrijos, Chorvatijos, Serbijos, Bulgarijos, Valakijos, Moldavijos ir Lietuvos.

Bet tuo tarpu totorių jėgos jau pasiskirstė. Nors jie kelis kartus nupūstijo Lietuvos pakraščius, ypatingai Gudijos, nors lietuviai pralaimėjo mūšį prie Lumno, kairėje pusėje Nemuno, bet netoli Lidos, 1242 metais, Erdvilas suplikė mongolus, vadovaujamus šeibako, Batyjaus brolio. Bet antrame mūšyje Erdvilas buvo sužeistas mongolų užnuodyta vielyčia ir nuo to mirė.

Taigi šios aplinkybės užgulimas kryžiuočių iš vakarų ir šiaurių, ir mongolų iš pietų ir rytų, vertė Mindaugą skubiai centralizuoti Lietuvos valstybės galią, kad atsilaikyti.

Mongolų antplūdis vertė ištisas rusų, gudų ir ukrainiečių kunigaikštystes jungtis su Lietuva, kad atsispirti prieš naujus atėjūnus. "Ar-gi tad stebėtina, kad nuo Polocko iki Smolensko, Pinsko, Brasčiaus (Brest Litovsko) ir Gardino rusai su paslanka pasidavė Lietuvai..." rašo Jonas Šliupas ("Lietuvos Istorija," Tomas II, 93 pusl.). Tas "pasidavimas," kaip vėliau matysime, tai buvo susijungimas į *Lietuvių-Rusų Valstybę*.

Kunigaikštis Danilius, valdonas Galičo kunigaikštystės, kuris dalyvavo prieš mongolus mūšyje prie Kalkos upės ir buvo sužeistas, vienas iš pirmųjų prisijungė prie Lietuvos. Gi "Polocke, Vitebske ir Smolenske valdonais buvo Mindaugo giminaičiai, kurie jo klausė," — rašo St. Matulaitis.

Profesorius A. M. Ponkratovas rašo: "Viduryje XIII-jo šimtmečio iškilo gudrus ir apskrus lietuvių kunigaikštis Mindaugas. Jis gudrumu ir suktumu įgijo galią visoje Lietuvoje ir dalyje gudų ir rusų provincijų. Jo buvainė buvo gudų miestelis Novgorodkas. Jis patraukimui į savo pusę vokiečių kryžiuokų karui prieš lenkus ir rusus, apsikrikštijo. Romos popiežius tuojau jam pažadėjo karaliaus karūną. Bet Mindaugas sutvirtėjęs sumušė kryžiuokus ir įsiveržė į jų teritoriją. Lietuviai savo pergalę atšventė senu būdu — savo dievų garbei sudegino belaisvius, o Mindaugas atsimetė nuo krikščionybės ir atsisakė nuo karališkos karūnos."

Tokia buvo padėtis, kurioje centralizavosi Lietuvos valstybė. 1263 m. Mindaugo priešai, kiti Lietuvos kunigaikščiai, žemaitijoje jį nužudė. Mindaugui mirtį gal būti priartino jo kelionė pas Romos popiežių tais pat metais, kur jam popiežius už pažadą apkrikštyti žemaičius ir prie katalikų atvesti gudų ir rusų žmones, pažadėjo karaliaus karūną. Po jo mirties Lietuvoje per 20 metų nebuvo tvirtos ir centralizuotos vyriausybės. Tūlą laiką Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio vietoje buvo Mindaugo sūnus Voiselkas, o vėliau Mindaugo žentas rusas Švarnas ir kiti.

(Daugiau bus No. 4-tam)

KOVOTOJAS KAZYS GIEDRYS

Jojo šešiasdešimtoms gimimo metinėms paminėti

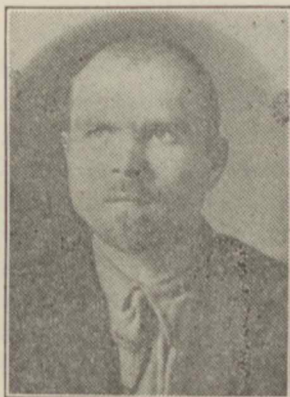
V. PETRAUSKAS

Šių metų kovo mėn. 15 d. sukako 60 metų nuo gimimo dienos Kazio Giedrio, vieno iš tauriųjų lietuvių tautos sūnų, kovotojo dėl liaudies laisvės, bebaimio komunisto, žuvusio didvyrio mirtimi.

Kazys Giedrys gimė 1891 metų kovo 15 d. (senuoju stiliumi 3 d.) Rokiškio apskrityje, Salų miestelyje, neturtingoje šeimoje.

Jau iš mažų dienų K. Giedrys susipažįsta su sunkiu išnaudojamo darbo žmogaus gyvenimu. 1910 m. K. Giedrys atsiduria Peterburge. Čia bedirbdamas jis lavinasi, kelia savo sąmoningumą.

1911 metais K. Giedrys išvyksta į Ameriką, kur Arlingtono mieste dirba kėdžių fabrike. Patekęs į stambų Bostono miestą ir ten dirbdamas fabrike, K. Giedrys dar aiškiau pamato, kaip kapitalistai išnaudoja darbininkus, įsitikina Amerikos darbininkų beteisish-

Kazys Giedrys

kumu. Jis įsijungia į kovą prieš darbo žmonių išnaudotojus ir įstoja į Lietuvos Socialistų Sąjungą, Bostone, o vėliau East Arlingtone ir Philadelphijoje K. Giedrys lietuvių darbininkų tarpe dirba agitacinį darbą. Metai, išgyventi Amerikoje, nepraeina K. Giedriui veltui: čia jis pamatė kapitalizmą jo aukščiausiam išsivystymo laipsnyje.

Pirmojo pasaulinio karo metu, kai V. Mickevičius-Kapsukas, nuvykęs į Ameriką, pra-

dėjo kovą su oportunistine Lietuvos Socialistų Sąjungos Amerikoje vadovybe, — K. Giedrys, perėjęs į kairijį Sąjungos sparną, pats ima kovoti su oportunistais. Jis įsitikina II Internacionalo vadų — dešiniųjų socialdemokratų išdavikiškumu, mato, kaip jie tarnauja savo šalių imperialistams.

Po 1917 m. vasario revoliucijos Rusijoje drauge su V. Mickevičium-Kapsuku ir kitais politiniais emigrantais K. Giedrys vyksta į Rusiją. K. Giedrys galutinai apsisprendžia kaip bolševikas.

Atvykęs 1917 m. gegužės mėn. pabaigoje į Petrogradą, K. Giedrys įstoja į bolševikų partijos eiles, aktyviai dirba partinį darbą lietuvių darbininkų tarpe, su ginklu rankoje dalyvauja Spalio revoliucijoje. 1918 m. pradžioje K. Giedrys vadovauja Lietuvos komisariato, sukurto prie RSFTR Tautybių liaudies komisariato, ir bolševikų partijos Lietuvos sekcijų Centro Biuro Petrogrado skyriams. K. Giedrys organizuoja lietuvių darbininkų ir karo pabėgėlių grįžimą į Lietuvą, daug dirba Raudonosios Armijos I-jam Vilniaus pulkui sukurti.

1918 m. pabaigoje Lietuvoje Spalio revoliucijos poveikiu sustiprėja revoliucinis darbo žmonių išsivadavimo judėjimas. 1918 m. pabaigoje ir 1919 m. pradžioje didžiojoje Lietuvos teritorijos dalyje susikuria tarybų valdžia. K. Giedrys visa širdimi veržiasi į Lietuvą padėti Lietuvos darbo žmonėms jų kovoje už visišką tarybų valdžios pergalę, tačiau partijos nutarimu jis paliekamas Maskvoje Lietuvos komisariato ir Lietuvos komunistų sekcijų darbui vadovauti.

1919 m. kovo mėnesį K. Giedrys Komunistų Internacionalo I kongrese Maskvoje atstovauja Lietuvos Komunistų partijai.

1919 m. vasarą lietuviškoji buržuazija, padedant Amerikos ir Vakarų Europos imperialistams, kraujuje paskandina tarybų valdžią Lietuvoje. Prasidėjo žiaurios reakcijos ir teroro dienos.

Nepaisydamas siaučiančio teroro, K. Giedrys veržiasi dirbti į Lietuvą. Partijos pasiūstas, jis atvyksta į Maskvą, o 1919 m. rugsėjo 24 dieną atvyksta į Vilnių. Čia jis dirba atsakingą darbą L. K. P. Vilniaus krašto biure — atstato sudaužytas partines organizacijas, telkia darbininkus.

1920 m. birželio 29 dieną baltlenkiai suėmė K. Giedrį. Tardymo metu K. Giedrys buvo kankinamas, tačiau tardytojams nieko nepasakė ir laikėsi taip, kai dera tikram kovotojui, nors aiškiai žinojo, kad jam grėsia mirties bausmė. Tik įvykęs tuo metu Raudonosios Armijos puolimas išgelbėjo K. Giedrį nuo neišvengiamos mirties. Liepos mėnesį, prie Vilniaus pasigirdus patrankų šūviams, lenkiškieji buržuaziniai nacionalistai K. Giedrį, drauge su kitais politiniais kaliniais iš Lukiškių kalėjimo išgabeno į Dembio stovyklą prie Krokuvos. 1921 m. pavasarį K. Giedrys, įvykdžius pasikeitimą politiniais kaliniais tarp Tarybų Rusijos ir Lenkijos, išvaduojamas ir atvyksta į Maskvą.

Maskvoje K. Giedrys dirba Lietuvių komisariate, o vėliau paskiriamas RKP CK Lietuvių sekcijų Centro Biuro sekretoriumi.

1923 m. pradžioje jis pasiunčiamas dirbti į Baltarusiją. Čia, partijos Gomelio gubernijos Mogilevo apskrities komitete, jis dirba agitacijos ir propagandos skyriaus vedėju, organizuoja darbą kaime, aiškina darbo valstiečiams partijos politiką.

1923 m. spalio mėn. 31 dieną, LKP CK nutarus, jis atvyksta pagrindiniam partijos darbui į Lietuvą, į Kauną.

Kaune K. Giedrys (partinė jo slapyvardė — Natanas) vadovauja partiniam propagandos ir agitacijos darbui, tačiau jau 1924 m. balandžio mėn. 4 d., buržuazinei žvalgybai susekus, suimamas ir nuteisiamas.

Kalinimo metą K. Giedrys išnaudoja savo politiniam lygiui kelti, savo kovos draugų lavinimui ir grūdinimui.

1926 m. liepos mėn., liaudies masėms spaudžiant, įvyksta politinių kalinių amnestija, ir K. Giedrys iš kalėjimo išvaduojamas.

K. Giedrys tuoj įsijungia į revoliucinį veikimą — partijos nurodymu jis dirba kaip Lietuvos Raudonosios Pagalbos CK narys.

Po 1926 m. gegužės mėn. rinkimų atėję į valdžią socialdemokratams ir liaudininkams

nemanė vykdyti savo pažadų, kuriuos jie buvo davę liaudies masėms. Paėmę valdžią į savo rankas, jie uždarinėjo darbininkų organizacijas, vaikė darbininkų susirinkimus ir mitingus, persekiojo revoliucinius veikėjus, Komunistų Partijos narius. Naujoji vyriausybė nesiėmė jokių priemonių nuslopinti sužulėjusiems fašistams, kurie, susisukę lizdus valstybės aparate ir kariuomenėje, atvirai rengėsi perversmui.

Tomis dienomis K. Giedrys, nepaisydamas visų pavojų, atsidavusiai dirba partijos jam pavestą darbą.

1926 m. antrojoje pusėje per visą Lietuvą nurieda streikų banga. Lietuvos darbo žmonės kovoja už savo materialinės padėties pagerinimą, už politines teises. Plačiosios liaudies masės ima griežtai kairėti.

Pardavikiškoji socialdemokratų ir liaudininkų koalicija, išsigandusi augančio liaudies revoliucinio judėjimo, perdavė valdžią fašistams.

Tuojuo pat po perversmo fašistai suima vadovus. Pirmųjų fašizmo aukų tarpe, šalia Karolio Poželos, Juozo Greifenbergerio ir Rapolo Čarno, buvo ir Kazys Giedrys. Visi sumintieji komunistai, apkaltinti "ruošę sukilimą prieš esamąją santvarką," 1926 m. gruodžio mėn. 24 d. buvo nuteisti mirti.

Pasmerktas mirti, K. Giedrys drauge su savo bendražygiais parodė nepaprastą dvasios tvirtumą. Teisme demaskavęs fašistų provokacinius kaltinimus ir apgynęs partijos garbę, K. Giedrys lauke savo paskutinės valandos drąsiai, kaip tikras revoliucijos kovotojas, komunistas. Papasakojęs savo kovos ir likimo draugams apie savo gyvenimą, K. Giedrys pareiškė: "Aš mirštu, visiškai suprasdamas, kad mirštu už gerą, šventą dalyką..." O kelias valandas prieš mirtį K. Giedrys rašė draugams:

"Šiandien tariau jums, brangūs draugai, paskutinį žodį: aš kovos kelią už tiesą ir vargšų reikalus užbaigiau, — mane karo lauko teismas, įvykęs 1926. XII. 24, nuteisė sušaudyti, ir šiandien tai įvyks. Mirsiu pilnas vilties, kad toji kova nesustos, kol bus laimėta. Man gailėtis nėra ko, o vien tik kad labai nedaug tenudirbau, kad buvo valandų, kurias nemokėjau užpildyti veikimu. Todėl mano palinkėjimai

(Taša ant 97 pusl.)

Lietuvos Mokslų Akademijos darbai

E. L.

1951 metų balandžio 23-25 d.d. Vilniuje įvyko Lietuvos TSR Mokslų akademijos visuotinio susirinkimo sesija.

Pranešimą apie Lietuvos Mokslų akademijos veiklą 1950 metais padarė Akademijos prezidentas profesorius J. Matulis.

—1950 metai, — sakė Matulis,—buvo paskutiniai metai pokarinio penkmečio, kuri tarybinė liaudis sėkmingai įvykdė, o svarbiausias užduotis žymiai viršijo.

Kartu su visa mūsų didvyriška liaudimi su dideliu pakilimu darbavosi ir tarybiniai mokslininkai, įnešdami reikšmingą indėlį į komunizmo statybą mūsų šalyje.

—Tarybinių mokslininkų šeimoje tėvyninį mokslą vystė ir Lietuvos Mokslų akademijos kolektyvas.

—1950 metais dar labiau sustiprėjo respublikinė Mokslų akademija, išaugo jos materialinė bazė, išsiplėtė mokslinio tyrimo veiklos apimtis bei kompleksiskumas. Žymiai išsiplėtė Žemės ūkio institutas, buvo organizuoti du nauji institutai—Melioracijos institutas ir Miškų ūkio institutas, prie Biologijos instituto sukurta biologinė laboratorija, prie Technikos mokslų instituto—laboratorija pluoštinėms medžiagoms ir vilnai tirti. Mokslų akademijos institutai organizavo 24 mokslines ekspedicijas. Dešimtys mokslinių temų buvo įdiegtos ir atiduotos įdiegti į liaudies ūkį. Stambiausios temos, pabaigtos 1950 metais, yra: “Vietinių energetinių resursų schemas sudarymas Lietuvos žemės ūkiui elektrifikuoti,” “Statybinių medžiagų gamybos iš vietinių žaliavų išvystymas Lietuvoje.” Didelę reikšmę respublikos liaudies ūkiui turi taip pat pereinamais metais pabaigtas darbas “Nemuno žemupio užliejamų pievų ištyrimas.”

Platų mokslinio tyrimo darbą pereinamais metais atliko Biologijos institutas Kuršių marių įlankos rajone. Šitas darbas turi didelę reikšmę žuvininkystei išvystyti respublikos vidaus vandenyse.

Mokslų akademijos Žemės ūkio institutas išgvildeno ištisą eilę praktinių temų, kaip, pa-

vyzdžiui, “Koncentruotų pašarų gamybos išvystymas,” “Pašarų racionai iš vietinių pašarų raguočiams ir kiaulėms,” “Geriausųjų melžėjų darbo metodų ištyrimas ir jų darbo rezultatų apibendrinimas” ir kt.

Respublikos liaudies ūkiui nemažą reikšmę turi Ekonomikos instituto darbai, kaip “Traktorinių darbų savikaina ir keliai jai sumažinti Lietuvoje,” “Socialistinės sankaupos ir keliai joms padidinti Lietuvos cukraus pramonėje” ir kt. Lietuvių literatūros institutas, tarp kitų numatytų darbų, baigė “Lietuvių literatūros istorijos konspektą,” veikalą “Gorkis ir lietuvių literatūra” ir “Lietuvių tarybinės literatūros išsivystymo apžvalga.”

Išsiplėtė ir sustiprėjo Mokslų akademijos ryšiai su respublikos aukštojo mokslo įstaigomis, su TSRS Mokslų akademijos institutais, su broliškujų respublikų Mokslų akademijomis.

—Svarbiausi trūkumai Lietuvos Mokslų akademijos darbe per ataskaitinį laikotarpį, — sako prof. Matulis, — yra tai, kad institutai nepilnutinai įvykdė mokslinio tyrimo darbų planus. Planines temas ypatingai blogai vykdė Lietuvių kalbos institutas. Institutai nesiėmė reikiamų priemonių pabaigtoms temoms įdiegti į praktiką. Technikos mokslų institutas, Eksperimentinės medicinos institutas ir kt. neįvykdė baigtų darbų išleidimo plano. Eilė Biologijos instituto darbų nebuvo išleisti dėl juose rastų klaidų.

Nepatenkinamai buvo dirbama ruošiant mokslinius kadrus. Kai kurie Lietuvos Mokslų akademijos tikrieji nariai ir nariai-korespondentai silpnai vadovavo aspirantams ir moksliniams bendradarbiams, ruošiantiems disertacijas. Nepakankamai buvo išvystytos mokslinės diskusijos institutų mokslinėse tarybose. Skyrių biurai ir Akademijos prezidiumas maža domėjosi kompleksinių ekspedicijų koordinavimo pagerinimo klausimais. Dar tebėra didelių trūkumų institutų kolektyvų ir kitų respublikos Mokslų akademijos mokslinių grandžių ideologiniame darbe.

Geologijos ir geografijos instituto direktorius prof. Bieliukas savo pasisakyme nurodė, kad, greta teigiamų instituto veiklos faktų, dar tebesama rimtų trūkumų: nepatenkinamai vyksta naujų kadru ruošimas ir per maža dėmesio skiriama mokslinių bendradarbių baigtiesiems darbams įdiegti į praktiką.

Apie būtinumą visomis priemonėmis sustiprinti instituto ryšius su kitų respublikų organizacijų geologais ir geografais kalbėjo to paties instituto geografijos poskyrio vedėjas Tarvydas.

Chemijos ir cheminės technologijos instituto direktorius profesorius Daukšas papasakojo, kad instituto kolektyvas nagrinėjo 9 temas ir visus šiuos mokslinio tyrimo darbus iš esmės pabaigė. Viena šių temų buvo skirta išaiškinti galimumams gaminti magnezines rišamąsias medžiagas iš vietinių žaliavų. Bandymai parodė, kad respublikoje yra tokių žaliavų resursai, tačiau Statybinių medžiagų pramonės ministerija neteikia institutui reikiamos pagalbos laboratoriniu būdu gautiems rezultatams patikrinti gamybinėse sąlygose.

Apie tai, kaip Eksperimentinės medicinos institutas populiarina didžiojo tarybinio mokslininko I. P. Pavlovo materialistines idėjas, papasavojo instituto direktorius prof. Girdzijauskas.

Eksperimentinės medicinos instituto onkologijos poskyrio vedėjas Rimšelis pažymėjo, kad kai kurie Akademijos tikrieji nariai ir nariai-korespondentai silpnai padeda jauniems moksliniams darbuotojams.

— Lietuvos istorijos institutas, — sako šio instituto direktorius prof. Žiugžda, — 1950 metais gvildeno eilę klausimų, turinčių labai svarbią reikšmę mūsų tautos istorijai studijuoti. Tokios temos yra: Lietuvos darbo žmonių kova už Tarybų valdžią Lietuvoje, didžiosios rusų tautos pagalba lietuvių tautai, buržuazinių partijų gėdingo vaidmens demaskavimas ir t.t. Per ataskaitinį laikotarpį institutas, be kitų darbų, pabaigė mokslinius darbus: "Kauno įgulos kareivių sukilimas 1920 metais prieš Lietuvos buržuazinę valdžią," "Darbo valstiečių kova už žemę ir buržuazinę demagogija žemės klausimu buržuazinėje Lietuvoje." Dabar institutas baigia ruošti Lietuvos istorijos vadovėlį.

Biologijos instituto vadovas Valius sustojo ties esamais instituto darbe trūkumais. Daugelis biologų dar nepakankamai įsisąmonino, kad mičiurininė biologija ne tik glaudžiai yra susijusi su praktika ir ne tik pertvarko gamtą žmogaus interesams tarnauti, bet taip pat aktyviai kovoja prieš visokius idealizmo pasireiškimus gamtos moksluose, stiprina materialistinius biologijos pagrindus.

Žemės ūkio instituto direktorius Vazalinskas papasakojo apie instituto mokslinių bendradarbių veiklą teikiant pagalbą socialistiniam žemės ūkiui, apie instituto ryšius su kolūkiais. Instituto ryšiai su žemės ūkio darbo žmonėmis ir žemės ūkio organais įgijo didelį užmojį.

Lietuvių literatūros instituto direktorius prof. Korsakas kalbėjo apie būtinumą geriau koordinuoti visuomenės mokslų skyriaus institutų darbą ir glaudžiau bendradarbiauti su universitetu bei kitomis aukštojo mokslo įstaigomis paralelizmui išvengti, o taip pat su Švietimo ministerija ir leidyklomis.

Lietuvos Mokslų akademijos tikrieji nariai Purėnas, Kriščiūnas, Technikos mokslų instituto direktoriaus pavaduotojas Broniukaitis, Teisės instituto direktorius Bulavas savo pasisakymuose ypatingą dėmesį skyrė mokslinių kadru ugdymo klausimui.

Diskusijose dėl Lietuvos TSR Mokslų akademijos prezidento prof. Matulio pranešimo taip pat pasisakė Dalinkevičius (Geologijos ir geografijos institutas), Pakarklis (Teisės institutas), Čepulytė (Geologijos ir geografijos institutas), Maniukas (Biologijos institutas), Venclova (Lietuvių literatūros institutas), Indriūnas (Technikos mokslų institutas), Balčikonis (Lietuvių kalbos institutas), Budrys (Ekonomikos institutas), Šklėrius (Melioracijos institutas), Lašas (Matematikos-gamtos ir Taikomųjų mokslų skyriaus akademikas-sekretorius), Brašiškis (Akademijos bibliotekos direktorius).

Lietuvos Mokslų akademijos prezidentu vėl išrinktas prof. Juozas Matulis.

Vice-prezidentu — prof. Juozas Žiugžda.

Akademiku-sekretoriumi—prof. Kazys Bieliukas.

IŠ P. CVIRKOS LITERATŪRINIO PALIKIMO

DR. ANTANAS PETRIKA

Neabejoju, jog velionis *Petras Cvirka* yra gerai pažįstamas ne tik "Šviesos" skaitytojams, bet ir kiekvienam sąmoningam pasaulio lietuviui. Kaip rašytojas, jisai nedaug turi sau lygių. Jo "Žemė Maitintoja," "Meisteris Sūnus" ir kaikurie kiti kūriniai — tai mūsų lietuviškosios literatūros šedevrai! Jo raštai yra išversti į daugelį kalbų. Taigi, jisai žinomas ne tik lietuviams.

PETRAS CVIRKA

Visai neseniai į mano rankas pateko dalis originalių Petro Cvirkos raštų, išgulėjusių čia Amerikoje per daugelį metų, galima sakyti, kone užmirštų kūrinių. Tuos raštus jų autorius parašė 1925-27 m. Taigi gana seniai, kai dar jisai buvo mažai žinomas, kai dar

žengė tik pirmuosius žingsnius į literatūros dirvą. Suprantama, jog tie ankstyvieji jo kūriniai negalėjo būti aukšto literatūrinio lygio. Gal dėl to jie ir taip ilgai išgulėjo niekur neišspausdinti. Ir šiuo metu jų tikroji vertė yra daugiau istorinė, nei literatūrinė. Tačiau neabejoju, kad jie skaitytojui patiks. Jisai pajus traškų, šviežių Petro Cvirkos stilių, jisai pasigrožės jo lanksčia, turtinga kalba...

Šis Petro Cvirkos jaunuoliškas palikimas nėra gausus: dvi apybraižos ir trys eilėraščiai. Šiame "Šviesos" num. telpo apysakėlė "Dūdelė" ir eilėraščiai "Ar žydi Mano Rožės," "Svajonė" ir "Tai Buvo Man," o antroji, ilgesnė apysaka "Pakaruoklis" — tilps sekamam šio žurnalo num. Rankraščius gi, savu laiku, teks išsiųsti į Lietuvą, kur jie tikriausiai ras vietą greta kitų kalbamojo autoriaus rankraščių—Petro Cvirkos Muziejuje!

Svajonė

Svajonė mano, tuščia svajonė,
Kuri apvylė mane jaunystėj mano,
Kuri apleido mane senatvėj mano...
Svajonė mano jauna ir skaisti,
Žengi į mane sparnus ištiesus,
Krūtinę vėjams, audroms atvėrus,
Pasaulį meilei, dainoms sutvėrus,
Jauna ir skaisti svajonė mano,
Viliojai mane aistringan šokin,
Kad išbučiuočiau aš tavo lūpas
Kad išsukuočiau aš tavo plaukus...
... Ir žvaigždė degė, kaip tavo akys,
Ir marios supo pasaulį visą,—
Lydėjai mane jauna ir skaisti,
Kad paragaučiau jaunystės vyno.

Ir skrido dienos, ir bėgo metai,
Širdy ugdytos vaikystės dainos,
Širdy pražydę aistringi norai
Vis vyto džiūvo nematę saulės.
Varguos bridau, nulenkęs galvą...
Svajonė mano, svajonė skaisti,
Kodėl už lango taip verkia vėjai
Ir palšos miglos bučiuoja pievas?!

Nuveski mane į šalį kitą,
Kad gimčiau ašei vėl jaunas skaistus,
Kad vėl dainuotų man motė dainą
Apie pasaulį gražų, apie pasaulį žvainą.

Petr. Cvirka.

1927-III-1 d.

Tai buvo man

Ji vakar mane dar bučiavo
Ir vakar aš glaudžiau jos nuogą kūną
Ir kažin-kas tai buvo? Atšalus meilė
ar žaislai?...

.....
Vieną dieną aš nuėjau į slėnį
Ir širdin prispaudžiau juodą ginklą.

Tik vieną dar akymirką kvėpiau,
Tik vieną dar akymirką beliko būti čia.
O šilas kaž-ko verkė lyg prieš audrą
Ir kilo debesys rytuos...
Pro mane ėjo dešimtis gusarų
Ir kaž-ką jie dainavo.
Daina pakrikus vis tolėjo
Ir aidas mirė vakaro tamsoj.
Jame girdėjau giesmę laidotuvių
Ir daugel verkiančių tyčioms.
Paskui tėškiau aš ginklą ir parpuoliau,
O širdį varstė ši rauda.
Kaž-kur dainavo dešimtis kareivių,
Tai buvo dienos jau rudens.

Petr. Cvirka.

Kaune, 1926-IX-10 d.

DŪDELĖ

Buvo ūkanotos rudens dienos. Tamsūs debesys aptraukę dangų verkia... Krito nuolat lietaus lašai.

Buvo ilgu ir liūdna, nes visuose kraštuose ūkanos, o po kojų mirštanti gyvybė ir palšos rugienos. Nes visų tyrųjų širdžių gelmėse tūnojo kalnų erelio idealas ir tolimų erdvių norai, nes kiekvieno ūkanoto ryto prošvaisčiuose ilgėjomės saulės.

Mažas vargo nukankintas piemenėlis Jonelis sėdėjo paupy susitraukęs ir nuolat žiūrėjo, dabojo galvijus. Basos, raudonos kojos nuolat judėjo... Pamėlynavusiu veideliu jis žiūrėjo į vakarus, ar dar nesileidžia saulė, ar dar nešaukia jo namo.

Lietus vargino jį ir galvijus... Nuolat purškė mažučiais lašais.

Už kalnelio, kur nebuvo jo matyti per palšas ūkanas, traukėsi ilgos pievos Pono Zigmanto, kuriose ganė Joneliui pažįstamas Kazys. Mažutis su Kaziu susidraugavo tada, kada jį išgirdo dūdele grojant. Jos aidas skambėjo verksmingai, nesutarčiai Zigmanto pievose ir plėtėsi virpėdamas tolyn.

Vienas Jonelio troškimas, vienas noras, tai buvo įsigyti tokią dūdelę ir anksti rytą, kada šalta ir nuobodu, — rudenio saulei jis norėjo pagroti, norėjo verkti su savo skurdžia dalia, su savo aimanuojančia širdimi.

Vakarais, kada aptildavo vėjas, iš pievų buvo girdėtis neaiškus Kazio dūdelės virpantis balsas.

Jonelio lūpos drebėjo. Drebėjo širdis... Jis vakare nutarė prašyti savo pikto patėvio, kuris visuomet Jonelį labai mušdavo, palikdavo be pietų ir išvarydavo alksti gryname ore, kur pūtė šalti rudens vėjai... Jis tankiai verkdamo, tyliai šluostydavo savo nudraskusiomis rankovėmis ašaras ir kantriai varinėdavo karves.

Tiek tiktai pamena savo tėvelio mirtį, kad vieną šaltą žiemos dieną jį nunešė pas kaimyną, o rytojaus dieną iš namų išnešė baltą karstą. O vėliau motutė meluodavo, kad tėvelis išėjo miestelin, bet jis niekad negrįžo, nors daug kartų nusileido jau saulė už pušyno, nes jau daug metų praslinko, — užaugo Jonukas.

Kada atėjo piktas ir nenuoširdus antras tėvas, Jonukas vis dar žiūrėdamas per mažą surūkusį kamaros langelį, laukė tėvelio pareinant iš miesto, kuris užstotų ir neduotų mušti svetimam žmogui Jonelio, bet tada jis suprato, kam nešė baltą karstą...

— Tėveli, man padaryk dūdelę... A-ana iš alksnio... Zigmanto Kazys groja. Aš noriu, tėveli... Ganysiu... — stenėdamas bučiavo Jonukas patėviui rankas ir meldė iki tol, kol senis pastūmė mažiuką ir sumurmėjo:

— Eik gult greičiau! Dar jis čia dūdelių užsimonys... Gyvulus vasarojuje sprogdina!...

Jonukas girdėjo jo rūščius balsus jau už durų ir repėčkomis išspruko lankan, ašarodamas nuėjo klojiman, susitraukė į šieną, įlindo gilyn ir visas drebėdamas nuo išgąščio ir šalčio, atsigulė.

Negreit dar užmigo. Ausyse skambėjo griausmingi ir pikti patėvio žodžiai...

Jis sapnavo dūdelę. Sapnavo Kazį, kuris pamatęs jį verkiant padovanojo savo dūdelę ir kaip pats gražiai pirštais spaudė mažas skydeles ir iš gilumos galingai liejosi graži giesmė, kurios net išdykusi Balnugarė klausė ir nebrido vasarą, klausė sutūpę sename gluosny varnai, o Joneliui taip buvo linksma groti, taip lengva ir nešalta... Ir piktas patėvis rods nusišypsojo, gal būt geresnės širdies žmogus pasidarys...

Vieną popietę Jonelis svečiavosi pas Kazį. Kazys Joneliui pagrojo keliatą dainelių, kurios jam be galo patiko ir ilgai nenuleido jis akių, žiūrėdamas vis į gražią alksnio dūdelę ir tik norėjosi birbinti, birbinti, kol pails pirštai, kol sušils krūtinė ir visi žinos, kad jis muzikantas.

Jo galvelėj gimė blogi palinkimai. Ir kada Kazys numetė sermėgą ant ežios, — Jonukas jam nepastebėjus ištraukė dūdelę, įsikišo už marškinių prie nuogos krūtinės ir neatsisveikęs su Kaziu nubėgo per kalnelį į savo laukus.

Ilgai jis neišdrįso birbinti, ilgai dar žiūrinėjo gražią dūdelę ir pagaliau kupinas džiaugsmo tyliai pradėjo savo senai sukauptas daineles.

Sėdėdamas po gluosniu nebejautė nei lietaus, nei basų kojų skaudėjimo ir šalčio, o tik pamėlynavusiomis lūpomis tvirtai suspaudęs alksnio dūdelę, kaž-kaip keistai atsidėjęs grojo...

Saulė tuo tarpu pasirodė vakaruose, per rūkus, pasižiūrėjo Jonelio nugaron, liūdnai išmargino slėnius, pievas, savo rausvais spinduliais ir vėl lėtai, pamažu užlindo už ūkanų.

Jonukas vis spaudė pirštais mažas skydeles, vis pūtė visa krūtinė orą ir nesutartingai, — čia plonai, čia storai, kaž-ka dūdavo...

... Gervės dejuodamos visai neaukštai skrie-

jo visa savo virtine, o Jonukas nei nemanė jų savo kepure pamoti, tik grojo ir grojo.

Dūdelėje kaž-kas trūko, skardžiai suvirpo, sudejavo, bet tuoj vėl nauju užsidegimu pasigirdo užkimeš storesnis balsas, tai vėl klykė, čypė kartu su gervėmis ir sklydo tas balsas, lyg vienintėlis tada visoje žemėje, iš krūmų į pievas, į pageltonavusius tuščius laukus.

Jonukas nieko negirdėjo, nieko nejautė, tik visu savo užsidegimu grojo savo dienų sielvaltus. Tai ištiesų buvo jo gyvenime nelaimių ir skurdo daina... Ir kiekvienas, žinodamas jo sunkų gyvenimą, — kiekvienas dūdelės muzikoj girdėtų vien tik sunkaus ir vargingo gyvenimo dienų akordus, vien tik tamsų melancholinį rudenį, bet skaisčių dienų jose nei vienos nebuvo, nebent tada, kada dar bėgiojo be kelnėlių mažas ir visas pasaulis jam dar buvo nesuprantamas, nežinomas.

Grojo savo širdies kančias, savo stambių ašarų kritimą ir kartu su kurčia dūdelės aimana, skundėsi laukams, pievoms ir lyg tas mažas siauras ir vienintėlis balsas, einantis iš vidaus žmogaus širdies ir lyg jau rengėsi pakilti saulėn — saulėn, kuri paliko žemę, kai Jonelį už apikaklės nutvėrė stipri ranka ir tėškė į šoną, užduodama skaudžiai į kuprą.

— Spangy! — kur tavo karvės?... Nori, kad aš tau visus dantis išdaužyčiau! — visas drebėdamas, jau atsipeikėjęs po valandėlės suprato savo patėvio šiurkščius balsus...

— Aš tave pamokysiu, velnio šmote! — dar pribėgęs spyrė visu smarkumu Joneliui į kuprą, daužė kumštėmis galvą ir užkėlęs ant galvos mažus retus škarmalus, užkirtęs keliatą savo skaudžių rankos smūgių ir vėl pastūmęs į šoną, užriko:

— Eik greičiau ir žiūrėk, kad daugiau neišgirsčiau to tavo kvailo birbinimo! — ir ištraukęs iš Jonelio pamėlynavusių rankų dūdelę, sulaužė į mažus šakalėlius. — O tada trūko Jonelio širdis, nes dūdelės mirimo kančios jį visai užbaigė ir sunkios patėvio rankos mušimas dar buvo pakenčiamas, bet širdies žaizda buvo mirtina.

Jis vis drebėjo ir visas liesas kūnelis vos, vos persimetęs per tvorą, nuklypavo į vasarą, kur tik viena Balnugarė skabė avižas. Jonelio dantys tarškėjo, o širdis nesuvaldomai mušė, daužėsi ir po juodais marškinėliais rods jau turėjo ji sprogti...

Silpno vaikiuko sunkiai kilnojosi krūtinē, o tie prisiminimai, tie jam gražūs buvē garsai... Jis prisiminēs sulaužytą dūdelę, pravirko... O ką buvo nepabaigęs alksnio dūdele, — stambios ašaros riedėdamos juodon žemėn, ant raudonų basų kojų, sukūrė dar didesnę giesmę be žodžių ir be gaidų, — giesmę nelaimių ir vargo.

Pikto tėvo jis jau nematė, tik atminė jo padarytas skaudžias žaizdas.

Tuo tarpu per kalnelį, alsuodamas ir didelį botagą nešinas, bėgo Kazys. Bėgo greitai. Jo veidas buvo šykščiai apsiniaukęs. Lėtai pritykinęs Jonelį iš užpakalio, trenkė aukštinkiną ant žemės ir uždrožęs botagu keliatą kartų, suriko:

— Tai tau dūdelė, tau... tau čia birbinti!... Atiduok greičiau, o kirsiu į kojas, kad nepaeisi!!

Joneliui buvo didelė gėda. Nejau jis vargis?... Ir kartu didžiausia baimė krėtė jį.

— Atiduok! — keldamas ilgą susuktą botagą suriko Kazys ir išsišiepęs šniokstelėjo Joneliui į kojas, kad iš jų net kraujas pasiliejo.

— Ar dar nori?! — vis šaukė Kazys ir kaip vanagas būtų pasiryžęs užkapoti Jonelį, bet šis švirkšdamas vos keliatą žodžių teištara:

— Tėtė nutvėr-rė... jis atėmė ir su-sulauž...antai — parodė piršteliu į dūdelės skeveldras.

Kazys net verkdamas, užsidegė dideliu pykčiu ir vėl ištempęs savo rankas, jau davė be pasigailėjimo mažan kūnelin ir spardė...

Jonelis įsikibęs rankomis į žolę skurdžiai verkė, raitydamasis iš skausmo ir vis dėjo ant žaizdų rankeles, per kurias gavo dar labiau.

... Ir kodėl tas Kazys jo dabar nepažino... — mąstė jis vėliau.

* * *

Saulė tur būt pasikavojo. Naktis slinko dideliais, retais šuoliais ir savo tamsiomis rankomis apdengė pasaulį. Slinko tamsi ir biauri rudens naktis...

Jonelio kūnas nebepanešė kančių, nebepanešė nuovargio ir atsikelti jis jau nebegalėjo...

Tik kaž-kaip tampėsi jo kojos, kilnojosi krūtinė ir raukomis laikėsi už krūtinės, lyg

dabodamas, kad neišstruktų iš ten, dar paskutiniai neataušę dūdelės garsai.

Didelės mėsosvės akutės žiūrėjo tai į apsiniaukusį dangų, tai į purviną tolumą ir bevilčiai ieškojo kaž-ko, lyg paskutinį kartą žvalgėsi, dėbčiojo, iš kurių riedėjo kruvinos ašaros...

Per lūpas iš burnos bėgo maža srovelė kraujo... O tos lūpos dar vis troško dūdelės. Mirties valandoj jam pynėsi galvoj norai, pynėsi troškimai, dar kartą dideliu užsidegimu pagroti tokia dūdele.

... Ir kam man jie ją atėmė?... — jis spaudė prie krūtinės kaž-ką, spaudė savo tuščiomis rankomis... Gal tai manė, kad dūdelė? Gal manė, kad tai dainos... Dainos, kurios paguodžia mirštantį, kurios nuramina nelaimių nukankintą...

Jis tyliai, ramiai migo... Migo šypsodamasis, nepakęsdamas smūgių, nei tamsaus rudens, o sapnuodamas vien apie dūdelę, gražią alksnio dūdelę...

... Per purvinus juodus marškinėlius iš burnos bėgo siaura kraujo srovė... Jonelio troškimai išsipildė, kuriuos dar šiandien grojo... kurių dar šiandien norėjo, bet ramiaime gyvenime.

Tyliai ramiai rudens dangumi virpėjo žinia:

— Ir sulaukė nusiramavimo savo varginame gyvenime!...

Jis mirė rankomis kaž-ką suspaudęs, mąstydamas kreiva vaikiška šypsena, kuri labiau panešėjo apie didelį susirūpinimą.

Ant mažo sunykusio kūnelio krito rudens lietus, krito paskutiniai rausvi gluosnio lapai ir čia pat mirė...

Tamsus apsiūkęs dangus verkė savo ašaromis ir laistė kiekvieną vargo dėmelę, kiekvieną jaunų dienų krislą, kurie puvo, mirė... Mirė tylaus pavasario vėjai, mirė gėlės ir mažas, panašus į skriejančią peteliškę Jonelio kūnelis, vos dengtas škarmalais, jau klausė amžinos dūdelės muzikos, kurios nei vienas iš gyvųjų negirdi...

Klausėsi ir matė pravirame, bet jau stigstančiame kūne mėlynos didelės išplėtos akys...

...Kaž-kur kaime sužibo žiburėlis, nuogose medžių šakose sudejavo vėjas...

Nei kančios, nei žodžiai, nei rudens ūkanos

jau nebeprisauks, nebevargins jo, vien tik tyli atminimų dūdelės giesmė, kalbanti apie našlaičio sielvartas...

Vien tiktai paskutinės dainos pageltusiose pievose ir mirštančio kliedintis troškimas.

Petras Cvirka.

Ar žydi mano rožės?

I

Jau daug dienų kai ji negrižo mano širdin,
Jau daug praslinko metų, juodų metų...
Tos pačios dienos, niūrios, tamsios dienos
Ir tolimi atklydę vėjai daužė mano langus,
O aš jos niekad nemačiau nors laukiau
Ir nakčia išklydęs vienui vienas,
Sekiau kaip mėnuo tyliai brenda erdvėn...
Ir aš stygas gitaros pirštais virkdžiau.
Buvau pradėjęs spausti juodą ginklą,
Taip šaltą, kietą plieną prie krūtinės.
Skaičiau naktis: jos bėgo, dingo,
Kaip niūrūs debesys padangėj,
Kaip marių bangos puolę krantan.
O ji negrižo, tiktai palangę
Klabeno vėjas ir verkė liepos...
Tiktai varpų paklydęs aidas kėlė žemę.
Žydėjo sodai, krito lapai, bet ji negrižo.

Kai vieną naktį jau krito lapai
Ir žemėn slinko juodos miglos,—
Kaž-kas prie vartų suklabeno.
Skaičiau kaip juodas šešėlis įslinko vidun
Ir rausvos liepsnos nudažė sienas...
Tai ji sugrižo, juk aš ilgėjaus.
Ir ji iš rankų paleido žemėn
Suimtą seną rožės žiedą.
Ir vėl mačiau kaip ji pakėlė savo šydą,—
Gražiam jos veide buvo žymės:
Kaukuolė ir juodos gilios duobės.

II

Tiktai varpų paklydęs aidas kėlė žemę,
Kaž-kur už šilo slinko juodas karstas,
Kaž-kur nuo beržo krito gelsvas lapas,
O žemėn slinko palšos tirštos miglos
Ir erdvėj bėgo kaž-kur mėnuo,—
Tai ji sugrižo pasaulin mano,
Kartu su vėjais, kartu su lapais,
Paklaust ar žydi mano rožės...

Petr. Cvirka.

Kaune, 1926-X-12 d.

KOVOTOJAS KAZYS GIEDRYS

(Tąsa nuo 90 pusl.)

mas tėra vienas: neturėkite veltui praleistų valandų, kovokite ir laimėkite! Aš žengiu po šautuvu drąsiai ir tvirtai. Būkite ir jūs, draugai, tvirti ir drąsūs!"

Nesudrebėjo Kazys Giedrys ir jo draugai ir paskutinę gyvenimo minutę. 1926 m. gruodžio mėn. 27 d. 5 valandą ryto, Kaune, prie VI forto jie buvo smetoninių budelių niekšiš-kai sušaudyti. Šautuvų šūvių salvę jie pasitiko revoliuciniais šūkais ir proletarų kovos himnu "Internacionalu."

Šviesus ištikimo kovotojo dėl liaudies reikalų — Kazio Giedrio atminimas šventai saugomas Lietuvos darbo žmonių širdyse.

AMERIKOS ŽMONIŲ KOVOS UŽ LAISVĘ

(Tąsa nuo 84 pusl.)

valdžių ir pasodino ten savo pastumdėlius. Savo kapitalo indėlius ji įdėjo į Lotynų Amerikos respublikų ir kolonijų industrijas. Su laiku ji ir tose respublikose įsigalėjo. Dabar nėra to krašto Lotynų Amerikoje, kur nebūtų įkėlęs savo koją galingasis Jungtinių Valstybių doleris.

Amerikos kontinente dabar yra 22 nepriklausomos respublikos, kurios užima 14,904,502 ketvirtainės žemės mylias ir turi 314,935,000 gyventojų. Didžiausia ir galingiausia respublika yra — Jungtinės Valstybės.

Jungtinių Valstybių kapitalas, kuris kontroliuoja didžiąją Lotynų Amerikos respublikų pramonę, palaiko tų respublikų darbo žmones didžiausiame skurde. Verguvės sąlygose jiems tenka gyventi, kovoti, siektis šviesesnės ateities.

Amerikos istorija yra didžiulės kovos istorija už laisvę ir nepriklausomą gyvenimą. Toji kova tęsiama toliau, iki bus panaikintas vargas, skurdas, žmogaus žmogumi išnaudojimas.

BIBLIOGRAFIJA

Šį straipsnį rašant teko naudotis sekamais kūrniais:

Amerikos Politinės Istorijos Apybraiža. — Parašė William Z. Foster, išleido International Publishers, New Yorke.

Amerikos Demokratijos Steigėjai.—ALDLD leidinys No. 49.

Kultūra--Pabaltijo tautų liaudies turtas

Apie kultūrinio pokarinio penkmečio plano įvykdymo rezultatus
Latvijoje, Estijoje ir Lietuvoje

O. M.

Pastaruoju metu buvo paskelbti oficialūs pranešimai apie rezultatus, kuriuos pasiekė ištisa eilė tarybinių respublikų vykdant ketvirtąjį penkmečio planą — pirmąjį pokarinį penkmetį. Tokie pranešimai paskelbti, atskirai imant, Latvijoje, Estijoje ir Lietuvoje, kurios, kaip yra žinoma, priklauso prie jauniausių TSRS respublikų.

Paskelbtieji skaičiai vaizdžiai liudija apie tai, kad išvaduotosios Pabaltijo tautos, visos Tarybų Sąjungos darbo žmonių padedamos, per trumpą laiką sugebėjo pasiekti įžymius laimėjimus. Pilnutinai likviduoti gausūs sugriovimai, kuriuos šių respublikų liaudies ūkiui buvo padarę hitleriniai okupantai. Prieškarinis pramonės ir žemės ūkio gamybos lygis žymiai viršytas. Dideli laimėjimai pasiekti vystant transportą ir ryšius.

Oficialiuose pranešimuose specialiai pažymimas neregėtas kultūros pakilimas, vykstant šiose respublikose. Kaip yra žinoma, komunistas numato, kad visapusiškai suklestės asmenybė, kad visiškai bus pašalinti prieštaravimai tarp protinio ir fizinio darbo, kad galutinai bus panaikintas skirtumas tarp miesto ir kaimo darbo žmonių kultūros lygio atžvilgiu. Nepaliojamas darbo žmonių kultūros lygio kilimas TSR Sąjungoje traktuojamas kaip vienas svarbiausiųjų uždavinių, turinčių pirmąją valstybinę reikšmę.

Pabaltijo tarybinėse respublikose, po to, kaip jose įsikūrė tarybų valdžia, ypatingas dėmesys liaudies kultūros lygio kėlimui buvo skirtas dar ir dėl to, kad jos iš praeities paveldėjo žymų kultūros atsilikimą. Pavyzdžiui, Lietuvoje 1940 metais buvo 300 tūkstančių beraščių ir 600 tūkstančių mažaraščių, Latvijoje 11 procentų suaugusių gyventojų buvo beraščiai. Dabar kultūra yra Pabaltijo tautų turtas lygiai taip, kaip ir visų TSRS tautų. Apie tai byloja skaičiai.

Pabaltijo tarybinių respublikų teritorijoje

jau seniai pilnutinai likviduotas neraštingumas. Latvijoje, Estijoje ir Lietuvoje, lygiai kaip ir visoje TSR Sąjungoje, įgyvendinamas visuotinis septynmetis mokslas. Mokyklų ir moksleivių skaičius 1950 metais buvo ne tik didesnis už prieškarinį, bet ir prašoko lygį, kuris buvo numatytas penkmečio plane. Pavyzdžiui, Estijoje 1950 metais buvo 148,600 moksleivių, kas 24 procentais pralenkia prieškarinių 1940 metų lygį ir 9 procentais — 1950 metų planą. Latvijoje dabar 281,400 moksleivių — 17 procentų daugiau, negu buvo prieš karą. Lietuvoje moksleivių skaičius siekia 415 tūkstančių žmonių. Labai būdingas yra smarkus viduriniųjų mokyklų ir vyresniųjų klasių moksleivių skaičiaus padidėjimas. Iki įsikūrus tarybų valdžiai Pabaltijyje vidurinis mokslas darbo žmonėms faktiškai buvo neprieinamas, jis buvo valdančios viršūnės privilegija. Dabar, pavyzdžiui, Lietuvoje viduriniųjų mokyklų moksleivių skaičius padidėjo penkis kartus, palyginti su 1939 metais.

Sudaryti visi galimumai patenkinti plačiųjų jaunimo sluoksnių potraukį į specialaus mokslo įsigijimą. Estijoje dabar yra beveik 9 tūkstančiai studentų aukštosiose mokyklose vietoj prieš karą buvusių 4,700, Lietuvoje — 11,400, tai yra trigubai tiek, kiek buvo iki įsikūrus tarybų valdžiai. Dar smarkiau padidėjo moksleivių skaičius technikuose. Pavyzdžiui, Estijoje 1950 metais technikuose mokėsi daugiau kaip dešimt tūkstančių žmonių, tuo tarpu kai 1940 metais juose buvo iš viso apie du tūkstančius. Per pokarinį penkmetį Latvijos aukštosios mokyklos ir technikumai išleido 16,700 jaunų specialistų.

Keliant Pabaltijo tarybinių respublikų darbo žmonių kultūros lygį didelį vaidmenį vaidina kultūros-švietimo įstaigų tinklas. Per pokarinį penkmetį jis žymiai išsiplėtė. Lietuvoje į 1950 metų pabaigą buvo 3,323 Kul-

tūros namai, klubai ir t.t. Kino įrenginių skaičius respublikoje padidėjo beveik keturis kartus, palyginti su 1940 metais, tiek pat padidėjo kino įrenginių skaičius ir Estijoje.

Visose Pabaltijo respublikose klesti darbo žmonių meninė saviveikla. Išvaduotos iš bet kokios sprespaudos Lietuvos, Latvijos ir Estijos tautos vis daugiau reiškia savo sugebėjimus meniškiosios kūrybos srityje. Latvijos miestuose ir kaimuose dabar yra 2,200 meninės saviveiklos kolektyvų — dramos, choro ir tt. Juose — daugiau kaip 36 tūkstančiai dalyvių. Kaip parodė šių metų gegužės mėnesį visoje Latvijoje įvykusi saviveiklos apžiūra, saviveiklio meno lygis neretai neatsilieka nuo profesionalinio. Savo mene saviveiklos dalyviai išreiškia mintis ir jausmus, kuriais gyvena visa latvių tauta. Per apžiūrą buvo parodyta daug pjesių, vaizduojančių tarybinių žmonių kovą už komunistinės visuomenės sukūrimą, už taiką.

Knyga dabar yra kiekvieno latvio, lietuvio, esto turtas. Bendrasis per penkmetį Latvijoje išleistų knygų tiražas siekia 50 milijonų egzempliorių, Lietuvoje — 32 milijonus egzempliorių. Tikrai per 1946-48 m.m. Lietuvoje buvo išleista 115 tūkstančių egzempliorių Julijos Žemaitės kūrinių, kas žymiai viršija jų tiražą, išleista per rašytojos literatūrinės veiklos pusę šimtmečio.

Nepaprastą vaidmenį populiarizuojant ir

platinant knygą Tarybų Sąjungoje vaidina bibliotekos. Estijos masinių bibliotekų skaičius per 1946-1950 metus padidėjo 67 procentais, Lietuvos bibliotekose yra dabar 162 tūkstančiai skaitytojų vietoj 14 tūkstančių — 1939 metais. Lietuvos bibliotekų knygų fondas prašoka 2,200 tūkstančių egzempliorių. Įsikūrus Lietuvoje tarybų valdžiai jis išaugo daugiau kaip 8 kartus.

Kultūros pakilimą Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje ryškiai išreiškia tas faktas, kad pokariniais metais visose tose respublikose sukurta savo Mokslų akademijos. Pabaltijo respublikų mokslininkai per pokarinį penkmetį pasiekė žymius mokslinius laimėjimus. Drauge su visa liaudimi Latvijos, Lietuvos ir Estijos mokslininkai pagauti kuriamojo darbo patoso. Savo darbu jie tarnauja liaudžiai.

Per pokarinį penkmetį Latvijoje, Estijoje ir Lietuvoje sukurti nauji puikūs meno kūriniai. Rašytojai, poetai, dailininkai ir artistai, kompozitoriai ir muzikantai apdainuoja laisvąjį, kūrybinį darbą, savo kūriniuose sukuria priešakinio tarybinio žmogaus vaizdą. Jie ugdo skaitytojuose, žiūrovuose, klausytojuose geriausias piliečio savybes.

Oficialiųjų pranešimų apie pokarinio penkmečio plano įvykdymo rezultatus Latvijoje, Estijoje, Lietuvoje skaičiai liudija apie šių respublikų didžiulius laimėjimus, kuriant socialistinę kultūrą, apie puikias Pabaltijo tautų tolesnio kultūros kilimo perspektyvas.

VARNAS

EDGAR ALLAN POE

Dvylikta nakties atslinko, sieloj mintys susirinko,
Snaudžiu tomuos įsiknisęs — baigė degti žiburys.
Nusivylęs aš sėdėjau, staiga kurčiai subildėjo,
Lyg pasieny subrazdėjo — pasibeldė į duris.
“Tai tikriausiai,” — sušnibždėjau, — “iš pažįstamų kuris
Svečias beldžias į duris.”

Ir dabar regiu... Laukimas... Vėlyvo rudens kaukimas...
Krosnies kampe baigia smilkti paskutinė žarija...
O, kaip troškau aš šviesumo, kaip aš laukiau to aiškumo
Mąstant apie jos skaistumą, apie ją, tik apie ją —
Leonorą, kur žibėjo kaip ta žvaigždė danguje —
Likusią praeityje.

Lengvas užsklandų supimas, lyg kad drebulės ošimas,
 Tas ošimas — pamišimas, siela rodosi iškris.
 Šmėklas nuo akių gainiuoju, atsistoju ir kartoju:
 "Tai tik svečias koks klajoja — jis ir beldžias į duris.
 "Žinoma, vėlyvas svečias, prisiglaust kur neturįs —
 Svečias beldžias į duris."

Užslopinęs netikrumą, žadinu savy budrumą
 Tardamas: "Tik nesupraskit to delsimo jūs blogai!
 "Ir naktis ta nelemtoji, gal užsnūdau, gal miegojau.
 "Matomai, kad aš miegojau — negirdėjau jo ilgai.
 "Negirdėjau — ir atvėriau aš duris — bet kas gi tai?
 Skęsta tamsoje laukai.

Žvilksnis tamsoje sustingo, aš stebėjausi siaubingai,
 Pasinėręs visa siela praeities sapnų vaizduos.
 Bet naktis akla tylėjo, jausmas tamsai netikėjo,
 "Leonora!" — suskambėjo vardas laimės prarastos, —
 Tai šnabždėjo mano lūpos, atsiliepdamos aiduos, —
 Daugiau nieko —tik aiduos."

Vėl į vidų išlepsėjau — pastovėjau — suvirpėjau —
 Susibeldė — pasibeldė antrą kartą dar smarkiau.
 "Gali būt kieme kas lūžo, gal nukritęs kas sudužo," —
 Atsparumas vėl sugniužo, sau paguosti tai sakiau.
 "Tai bus vėjas, — raminausi, — bet man darės dar blogiau, —
 "Tai tik vėjas — nedaugiau..."

Stumterėjau aš langelį — staiga santūriais žingsneliais
 Išdidžiai įėjo Varnas, — liudininkas praeities.
 Nenusilenkė įėjęs, bet kaip lordas įskubėjo,
 Tingiai sparnu šmėstelėjo, pilnas pakilios rimties
 Ir, priskridęs prie Palados — man brangiausias atminties, —
 Atsisėdo ant peties.

Atsipeikėjęs tylėjau, net nenorom šyptelėjau
 Iš to paukščio išdidumo, nematyto niekada.
 "Kuodas tau apšepęs baisiai, tu juokingai ir dairaisi," —
 Aš tariau, — "bet atsakyk man: Karalioj, kur tamsybė visada,
 Kaip tu, varne, vadinesi ten, naktis kur visada?"
 Tarė Varnas: "Niekada."

Paukštis tai pasakė aiškiai, bet ką tas jo žodis reiškia?
 Aš stebėjau nuoširdžiausiai jo atsakymu tada.
 Na, ir kaip nesistebėti, kaip tam paukščiui patikėti,
 Kaip į galvą tai sudėti, kad kam-nors, kur-nors, kada —
 Atsisėdęs ant stovyklos atsakytų visada
 Varnas žodžiu: "Niekada"?

Šaltą žvilgsnį jis vedžiojo, vieną žodį jis kartojo,
 Tartum sielą būt sudėjęs tame žody "Niekada,"
 Ir sparnu nesujudėjo, plunksnele nesuvirpėjo,
 Aš tariau: "Draugų neliko, pamiršau ir nuo kada,
 Ryt ir tu mane apleisi, kaip tos viltys, pažadai."
 Varnas tarė: "Niekada."

Atsaką išgirdus mielą, suvirpėjo mano siela:
 "Tai jis buvo," — pagalvojau, — ten, kur Skurdas, kur Skriauda,
 "Pas beviltį, kur kankinas, kurio skausmas — vandenynas
 "Audrai siaučiant — jis vadinas skurdo Nevilties gaida,
 "Rankas tiesianti į laimę, žuvusią ant visada, —
 "Nebegrįš ji niekada."

Sielvarto rūkus išsklaidęs, atsikvėpęs, atsileidęs
 Savo kėdę priešais Varną pristūmiau aš tada,
 Ir, kaip soste įsitaisęs, mintyse maniau atskleisias
 Mano svečio prasmę baisią: "Varnas — aišku, visada!"
 Bet ką reiškia šito paukščio tasai tamsus "Niekada,"
 "Baisus riksmas "Niekada."

Mįslių kupinas sėdėjau, jam atspėti viltis dėjau,
 Paukščio žvilgsnis vėrė širdį, širdį, paverstą žaizda,
 Ir to liūdesio šešėly sunkią savo galvužėlę
 Priglaudžiau prie pagalvėlio ir tariu širdy tada:
 "Vienas aš prie pagalvėlio, ta, kur glaudės visada
 Nebegrįš jau niekada."

Bet palauk, aplink tamsėja, aš jaučiau lengvutį vėją,
 Gal su dangiškais smilkylais Serafimai ateis dar?
 Ta mintim apsisvaiginęs, surikau: "Sudiev kankynės,
 "Dievas siunčia užmiršimą meilės, degusios kada,
 "Sveikas būk, užsimiršime, meilės tos ant visados!"
 Varnas tarė: "Niekada."

Surikau, netekęs dvasios: "Paukštis tu, ar nelabasis,
 "Gundyti į žemę siūstas, ar sakysi tu kada?!"
 "Pranas esi siaubingas! Žemėn šion, pas nelaimingus
 "Liūdesio vaikus vargingus atėjai mintim juoda!
 "Ar užmiršiu Leonorą, tark-meldžiu, sakyk-kada?"
 Varnas tarė: "Niekada."

"Ar tu pranašas švenčiausias? Ar tu padaras šlykščiausias!
 "Tuo dangum, kuris virš mūsų, ten kur Dievas visada,
 "Pasakyk tu man maldoje, pasakyk, ar amžių Rojui
 "Pasirodys ta šventoji, angeliukais apsupta,
 "Ta, kur danguje vadina Leonora visada?"
 Varnas tarė: "Niekada."

Šaukdamas aš atsistojau: "Lauk iš čia dvasia piktoji!
 "Tu, iš tamsumų atklydus, grįžk su sąžine juoda.
 "Nekenčiu gėdingo melo, juodos, kaip tos plunksnos, melo,
 "Traukis, šmėkla įkirioji! Vienas būsiu visada!
 "Snapą trauk iš sielos mano, kur tiek skausmo vasada!"
 Varnas tarė: "Niekada."

Taip ir sėdi, nelabasis, juodas Varnas, užkeiktasis
 Nuo išblyškusių Palados nesitraukdams niekada,
 Sėdi Demonas paniūres, sieloj nerimą užkūres,
 Lempa mirksi, jos šešėliai sienoj virpa visada,
 Taip ir aš iš to šešėlio, kuris plazda visada,
 Nepakilsiu — niekada.

Išvertė Teof. Tilvytis.

BOBULĖ MORTA ŠERKŠNIENĖ

M. Sluckis

Bobulė Morta šerkšnienė pagyvenusi, kaip visos senelės, kurios susilaukė krūvos vaikučių, bet dar pakankamai stipri ir gaji. Jos tankūs juodi plaukai tik truputį pražilę. Vaikščioja bobulė ištiesusi nugarkaulį, aukštai iškėlus dar vis gražią galvą, — kad geriau matytų visa aplinkui! — kaip ji pati aiškina. Lazdos jai ir po penkių metų dar neprisireiks — nebent nuo šunų apsiginti. Ją retai pamatysi prie vilnų kuodelio; ne dėl to, kad akys aptemusios, bet dėl laiko stokos. Vis darba is apsikrovusi, vis užsiėmusi, vis susirūpinusi — mat, kolūkis šiais metais išsiplėtė, sustambėjo, Vilkpėdiškių ir Ajarūnų kolūkiečius į bendrą priėmęs.

Žmonių kolūkyje daug, visi pluša, kruta, bet ir bobulei šerkšnieniėi darbo užtenka, oi, užtenka. Ji "vyriausia" šiltnamiuose, kurie ateityje žada kolūkiui nemaža pelno duoti. Bobulė visą gyvenimą nesiskyrė su daigeliais ir žolelėmis. Sunkiausiai metais, kai dar amžinatilsis Jeronimas, prie miško darbų sužalotas, jau visai nebegalėjo pajudėti, jos žalumynų prikrautos kašelės pilną grįčią alkanų burnų maitino.

Bobulės išaugintos kopūstų galvos, burokai, morkos, bulvės ir kitos daržovės dabar garsėjo visoje apylinkėje; net agronomas, kelis kartus atvažiuavęs į kolūkį, ilgai su ja šnekėjosi, vis teiravosi, kaip ir kas, kaip dirvą ruošianti, kaip tręšianti, kaip prižiūrinti.

Nors vadina visi bobulę "vyriausia," bet kol kas ji beveik viena pluša šiltnamiuose. Retkarčiais jai paskiria į pagalbą kelias jaunikles. Vienai bobulei tų darbų, tų rūpesčių įvairiausių ligi kaklo — net ir jaunas kojas turėdama visko neaplėktum, net ir jaunas akis turėdama visko nesužiūrėtum. Juk dar šį pavasarį, pagal prisiųstą iš rajono planą, reikės daržus trigubai praplėsti, o prieš tai pertvarkyti inspektus, pagerinti jų apšildymą.

Nemaža rūpesčių turi bobulė Morta šerkšnienė dėl savo vaikučių. Daug jų turi bobulė. Visu pulku po kaimą laksto ir gerkles plėšo:

— Bobule, bobule, bobule!

— Bobulyt!

Tik tūpčiok apie juos, tik žaisk su jais, o kada gi bobulei darbą dirbti, kada savo pareigas eiti? Rieda lyg kamuoliai, apspinta, painiojasi po kojomis, glosto putniom rankytėm ir patys prašosi glostomi. Kutena bobulei širdį mažylių šilta meilė, skubėdama vieną kurį ant rankų pakelia, kuriam šlapią nosį nušluosto, dar kitam krislą iš akies išima, o kitam lengvai patapšnoja per minkštą vietą — kam į svetimus daržus agurkų lenda. Sekmadienį surenka visus pipirus į pirkia, blynų jiems prikepa, obuolių visą sterblę ant stalo papila, saldžiu pienu pagirdo, ir jie patenkinti, džiaugiasi, klega.

Su pačiais mažyliais, taigi, dar pusė bėdos, bet su vyresniaisiais vaikaičiais tai tikras vargas. Išsibarstė kas sau lyg papilta sauja žirnių. Mieste gyvena be tėvo, be mamos, be globos.

Ypač jai rūpi Valentinas, kuris techniku mokosi, bet kaip jam sekasi, kaip gyvena vaikas — nežinia. Mat, nuo pat rudens nerąšo, nors tu ir kaip! Gal nesveikas? Kad jis tik gėdos nepridarytų! Karštas ir užsispyręs buvo visuomet.

— Būtinai važiuosiu, — nusprendžia bobulė, ramindama save. — Jau taip reikia, taip reikia, kad nė nebežinau.

Bet darbas veja darbą, dienos skuba, o laiko kaip nėra taip ir nėra. Dar pusto, sniegas drimba dideliais kšniais, bet didelė saulė jau truputį šildo. Greit pavasaris! Juk bobulė šerkšnienė negali niekam savo šiltnamių patikėti. Belieka tenkintis laiškais, kuriuos ji rūpestingai rašo anūkams kas mėnesį. Dar negana savo reikalų reikalėlių! Užsuka bobulė į kiaulidę, o pro plyšius sniegas byra. Na, tegul bobulė, ne koks valdybos narys, ne koks fermos vedėjas, bet ar gali ji praeiti pro šalį tylomis? Širdis neleidžia! Ir visai nebepanaši tada šerkšnienė į geraširdę bobulę — taip išvaiduoja, kad tik spėk aiškintis. Pliekia bobulė taip, kad vyresnioji kiaulininkė Veronika Medelienė nebeišlaiko, apsiverkia ir čia pat ima si tvarkyti. Bobulė šerkšnienė vis dar niurna,

bet jau atvelka glėbį pakulų.

— Na, duokš, padėsiu... Užteks bliauti...
Griši raudonom akim — vyras nemylės!

Arba: netyčiom mes akį šerkšnienė į vištide, o ten nešvarumų pilna. Mat, vištininkė, nors apkūni ir sveika boba, bet truputį pritingi.

— Lakstai ir lakstai. Tiek paukščių sužiūrėsi gal... — teisinasi jinai. — Tfiu, kad juos!

— Į tavo trobą reikia vištas perkelti, — nemirkčiodama kalba bobulė. — Čia jau greitai skęsti ims...

Vištininkė kurį laiką stovi išpūtus akis.

Žinoma, vištų į naują vištininkės trobą gal ir neperkels, bet jau tikrai visas kolūkis skambės, visi pirštai badys, kad nevalyva jinai.

Moteris griebiasi ražo ir ima trinti, valyti, gramdyti; net išprakaituoja.

— Tai senė, tai parakas, kad ją... — stebisi įpykusi vištininkė, bet, kai vištidė išvalyta, jai ir pačiai skaidriau pasidaro.

Vyrai ir tie šerkšnienės prisibijo. Pamatytumėt, kaip pats Adomėnas nejaukiai pasijunta, kai toji prie jo akių iš po sniego kokį numestą padargą iškasa.

— Piemenys lauکه paliko... — murma dėdė Adomėnas, ir visas kraujas veržiasi jam į galvą.

— Šitai, vadinas, turtą saugoji, — kerta ji — šitai rūpinies? Išmėtys, surūdys, o pavasari iš kur imsime? Tave, Adomėnai, vyrai turėtų pašveisti, aptašyti šonus!

Už atvirumą, už protą, už tvirtą valią ir nepaprastą darbštumą visas kolūkis bobulė šerkšnienę gerbia. Per šienapiūtę ji atpūkščia su grėbliu, nors ir be jos apsieitų, prie linų rovimo, prie kūlimo taip pat ne paskutiniai. Niekam snausti neduoda, pailsusius juokeliu ar šmaikščiu žodeliu gaivina. Pirmininkas Adomėnas, našlys, beveik vienu metų su bobule šerkšniene, paskutiniu metu vis juokauja:

— Būčiau kiek jaunesnis, — pasipirščiau!

— Ką aš su tokiu veikčiau! Vos bepaslenki, lyg ką pametęs... Žiopsai, o užvakar mūsų trašas "Pirmūnui" atidavė...

— Cho-cho-cho... — jaukiasi vyrai.

— Man tik komjaunimas į porą tinka! — atkerta bobulė šerkšnienė ir prisijungia prie

jaunimo būrelio, kur girdėti pirmieji armonikos garsai.

O, tie komjaunuoliai! Su jais bobulė jau nuo seno draugauja. Prieš metus ar pusantrus, kai tas komjaunimas čia tik tvėrėsi, bobulė bijojo, kad tik visų jos sodelio obelų nenusiaubtų, nenukrėstų iki paskutinės šakos. Tik greit pamatė: nerūpi komjaunuoliams išdaigos, paikystės visokios, vis su knygom, su laikraščiais, vis kolūkio reikalus svarsto susiėję, o pasilinksmina kada, tai protingai, gražiai, girtu nei vieno nepamatysi. Nežiūrėk, kad jauni vaikinai, kad mergelės dar su kaselėmis. Šit, tas pats Klimukas, kuris armoniką plėšo, ir kolūkio komjaunuolių vadas, — geriausias kolūkio artojas. Klimukas su draugais neseniai sumanė klubą statyti. Ir ką gi? Patys mišką gabenasi, didelėm talkom į darbus išeina, jau ir sienos kyla. Jie ir šiltnamius žada šefuoti, pagelbėti bobulei. Pasižiūri bobulė į jaunimą, ir nors ne visas jų užmačias supranta, bet jaučia, kad jėgų daugiau, kad akyse šviesiau. Klimukas jai ir artelės įstatus, kaip reikiant, išaiškino: "Pats kolūkietis šeiminkas, bobul, visur jo valia, ką mato negerai darant — turi teisę balsą kelti, jei užtinki kur netvarką, — rėžk į akis!" Bobulė iš komjaunuolių ir mokosi. Dabar tokis laikas atėjo, kad ir su žilu plauku galvoje mokyti negėda...

...Kada gi toji senė nurims, kada gi nebešniukštinės po visus pakampus. Kada ji tylės, matydama, jog pirmininko Adomėno žentas, nieko neklausdamas, du kartus per savaitę be reikalo važinėja kolūkio arkliais į turgų?

Ogi niekada.

Bobulė tik juokiasi. Nebeplūšės, nebesijaudins, neskubins tik tada, kada į aną pasaulį išsiruoš. Nesidžiaukit, tinginiai, kurie, žinau, manęs prisibijot, dar ilgai gyvensiu! Tiek sūnų, dukterų užauginau, tiek vaikaičių kolūkyje laksto! Gyvenk ir džiauškis — ko daugiau norėti?

...O vaikaičiai, tie, kurie mieste, vis neišėina bobulei iš galvos. Net sapnuoti ėmė juos visus paeiliui, o ypač Valentina.

Kai mažas buvo, dar vystyklusose, mirė jo motina, augo jįsai bobulės globoje, į jos sijaoną įsikibęs. Todėl juo bobulė labiausiai ir rūpinasi.

Na, dabar ji būtina važiuos!

Bobulė šerkšnienė anksti apsiruošė po namus, sutvarkė visus reikalus ir nusprendė tuoj pat vykti. Ji išsikepė tešlainių, prisidėjo džiovintų obuolių, sūrio, susirišo daugybę mazgelių ir paprašė pirmininką arklio.

Prie tvoros jau kramsnojo šieną sartukas, pakinkytas į plačias roges. Duktė išnešė iš kameros didžiulius kailinius. Pilna troba prisirinko giminaičių. Visokiais balsais, vienas kitą persaukdami, linkėjo laimingos kelionės, sakė, ką perduoti vaikams, ką iš miesto parvežti. Bematant ir mazgelių, pintinėlių padaugėjo.

— Pridėjot, apkrovėt...—bambėjo bobulė, — kaip aš traukinyje pasidėsiu?

Ji tik apsimetė pykstanti. Iš tikrųjų džiaugiasi senė, kad bus kuo pamylėti jaunimą.

Anūkėliai ėmė kabintis į kojas, prašytis, kad parvežtų dūdelių ir šautuvėlių. Bobulė jau ir botagą laikė rankoje, jau į roges taikėsi sėsti, tik... staiga pamatė atskubant Klimuką.

—Bobulyt, iš "Pirmūno" svečiai atvyko! Valdyboj susirinkimas bus!

— Pirmūniečiai! Aš tuoj... — sukruoto bobulė, — na, tik vadeles palaikykite... Aš tuoj... Tik apsisuksiu ir sugrįšiu... Ir ką čia tas "Pirmūnas" sumanė?...

Skubėdama slidžia gatve kartu su kolūkiečiais į valdybą, bobulė susirūpinusi mąstė: ko čia prireikėjo šitam "Pirmūnui"? Pirmūniečiai ne kokie piemenys — be reikalo pas kaimynus nesitranko. "Pirmūnas" — turtin gas kolūkis, išsistatęs naują gyvenvietę palei kelią, elektrą įsivedęs į kiekvieną trobą, net į tvartus. Sėklų skolintis nevažiuos, nes viskuo pertekę, kitos pagalbos taip pat neprašys. Sumaniai tvarkosi pirmūniečiai, nesnaudžia. Va, delsė pirmininkas su trašomis, delsė, o kai pagaliau suskato, trašos jau pas "Pirmūną" sandėliuose atsidūrė. Ot, ir laukia kolūkis dabar trašų.

Arklys liko stovėti prie tvoros pakinkytas, ryšuliukus teko vėl atrišti, kailinius duktė vėl pakabino kamaroj.

— Nebevažiuos... — nusprendė ji ir atsiduso.

Taip ir įvyko, kaip toji spėliojo.

Kai bobulė uždususi atskubėjo į valdybą, ji sužinojo, kad "Pirmūnas" atsiuntė kvietimą

soclenktyniauti: "Kas geriau pasiruoš sėjai?"

—Nenusileisim "Pirmūnui"! — nusprendė visuotinis susirinkimas. — Žiūrėsime, kas šį kartą laimės!

Pati bobulė atidžiai klausėsi ir tylėjo, nes visa, ką ji būtų galėjusi pasakyti, jau išdėjo kiti. Ypač jai patiko Klimuko žodžiai. Kad šveitė, kad šveitė ir pirmininkui ir saviesiems — vaikinams ir merginoms už tai, kad į darbą laiku neišeina, kad tvarkos nežiūri. Ne tik su armonika dirbti moka Klimukas, bet ir išbarti gali. Na, ir griežtas. Visos kalbos buvo tokios svarbios, kad ji net pamiršo, jog turinti tuoj pat važiuoti. Dabar bobulė tik galvojo apie tai, kad ji pati turės dirbti labai rūpestingai, nes, ko gero, dėl vieno žmogaus kaltės jų kolūkis galys pralaimėti. O juk ji turinti visus daržus aprūpinti daigais.

— Ir seni, ir jauni, kad kibsim išvien, — mąsto bobulė,—tai triskart tiek padarysim... Senimas ir ne iš molio drėbtas... O rūpesčiai bendri...

Bobulė vos vos susilaikė neprakalbėjus.

Susirinkimas užtruko ilgai, iki sutemų.

— Negi išvažiuosi naktį? — pamanė bobulė.

O kai ji ėjo pro duris, ją pasivijo pirmininkas.

— Rytoj mergiočių būrį atsiųsiu, bobule,—pažadėjo jis. — Dabar jau nepaleisk jų... Kitų neskirsim! Girdėjai, kokius pažadus davėme? Taigi!

— Tai nudžiuginai senę! — net pliaukštelėjo delnais bobulė.

— Ar tuoj pat? Na, kad tvarkysimės, tai tvarkysimės...

Lyg pajaunėjusi dešimčia metų, šerkšnienė apsisuko ant kulnų ir pralinks mėjusi šokosi vytis kolūkiečių.

Kaip išvažiuosi, jei tau skiria visą būrį padėjėjų, su kuriais gali didelius darbus nuveikti? O tai vis viena ir viena—nors persiplėšk! Išvažiuosi, nepristatysi mergiočių prie darbo, tai pirmininkas dar gali pergaltoti, kitur jas pasiųsti. Pamanys, kad šerkšnienė be padėjėjų gali išsiversti.

Taip ir neišvažiavo bobulė, nors buvo labai išsiilgusi savo Valentino, nors labai reikėjo.

— Ot, tik laimėsime soclenktynes ir važiuosiu pas anūkus!—dažnai pagalvoja bobulė.

SPORTAS, ATSAKOMYBĖ IR SAVIKRITIKA

ST. VAITKŪNAS

NUO REDAKCIJOS: Tiek Jungtinėse Valstybėse, tiek visoje Tarybų Sąjungoje, tiek Lietuvoje įvairiausios sporto rūšys užima vieną pačių svarbiausių vietų jaunimo gyvenime ir veikloje. Kas Amerikos jaunimui yra beizbolės sportas, tas Tarybų Lietuvos jaunimui krepšinio sportas. Lietuvos spauda kreipia daug dėmesio į šią sporto sritį. Aštrios savikritikos ryškste plakami trūkumai ir nepasisekimai. Kritikos tikslas: šviesti jaunimą ir kelti sportą į aukštesnį lygį, ugdyti jaunuose žmonėse gabumus ir atsakomybės sąmonę. Žemiau šviesos skaitytojams patiekiamo vieną tokių savikritikos aštrių straipsnių. Tikime, jog skaitytojas iš jo įgaus dar platesnį supratimą apie tai, kaip šių dienų Lietuvoje rimtai ir nuodugnai imamas kiekvienas visuomeninės veiklos klausimas.

Straipsnis paimtas iš Vilniaus Tiesos. Originaliai jis pavadintas: "Nusiramino ir Puikavimo Vaisiai." Straipsnio autorius yra St. Vaitkūnas. Autorius klausia: "Kodėl emė pralaimėti respublikos krepšininkai?" Štai jo atsakymas. Prašome pasiskaityti.

Ligi 1950 metų Kauno krepšinio komandos, stodamos į visasąjungines varžybas, visada dalyvaudavo kovose dėl pirmųjų vietų. Dvejis metus iš eilės kauniečiai laimėjo aštuonių miestų turnyrą, vieną kartą iškovojo šalies čempiono vardą, du kartus užėmė pirmąsias vietas VPSCT taurės turnyruose ir t.t. Kas kartą vis plačiau reikšdavosi ne tik pagrindinis Kauno komandos branduolys, sudarytas iš įžymių krepšinio meistrų, bet ir jaunimas. Į 1949 m. TSRS aštuonių miestų turnyrą Kauno komanda nuvyko net be keturių pačių pajėgiausių savo žaidėjų — TSRS rinktinės dalyvių. Nežiūrint to, kauniečiai iškovojo pirmą vietą. Tais pat metais VPSCT taurės pirmenybėse mūsų respublikai atstovavo ne meistrai, bet jaunas "Kauno audinių" kolektyvas. Jis iškovojo varžybose pirmą vietą ir pereinanąją taurę. Kaune išaugo gausus TSRS nusipelnusių sporto meistrų ir TSRS sporto meistrų būrys. Šie garbingi vardai suteikti vienuolikai Kauno krepšininkų. Eilė jų įtraukta į šalies rinktinę, dalyvavusią Europos pirmenybėse, pasaulinėse studentų sporto žaidynėse, kelionėse po Kiniją, Lenkiją, Čekoslovakiją, Vengriją.

Argi tokie kadrai, toks didžiai vertingas patyrimas nėra tvirtas pagrindas krepšinio sporto lygiui dar labiau pakelti — ir ne tik meistrų komandos, bet visų miesto kolektyvų? Argi galima norėti dar geresnių galimybių?

Bet štai jau antri metai, kaip Kauno komandos, atstovaujančios respublikai visasąjunginėse pirmenybėse, ritasi žemyn. Šių me-

tų aštuonių miestų turnyre kauniečiai užėmė priešpaskutinę vietą, tik per plauką išvengė paskutiniosios, kuri reikštų komandos iškritimą iš aštuonių miestų grupės. Per įvykusį po to Kauno miesto krepšinio sekcijos posėdį buvo pabrėžta, kad kauniečiai atškirus susitikimus sužaidė ne ką geriau, negu pradedantieji. Rungtynėse su Ryga Kauno sportininkai per visą antrą kėlinį padarė vos vieną pilną metimą, tuo pat metu, kai jų varžovai per tą patį laiką pelnė net 31 tašką! Komanda į turnyrą atvyko ne išaugusi, o nužengusi atgal.

Kokios yra žengimo atgal priežastys?

Visų pirma — tai nusiramino, puikavimas. Krepšininkų pergalės, užuot mobilizavusios pačius krepšininkus ir jų vadovus į naujus laimėjimus, buvo neteisingai suprantos. Tiek krepšininkai, tiek jų vadovai emė ramintis, puikauti ir, žinoma, smukti žemyn.

Krepšinio dalykuose įsigalėjo organizacinė maišatis. Pavadinkime komandą miesto rinktinę, "Žalgiriu" arba KKI, bet žaidėjų didžioji dauguma kiekvienu atveju bus ta pati. Tačiau nors šeiminkų daug, bet rūpinimosi mažą. Miesto kūno kultūros ir sporto komitetas susirūpina krepšininkais tik kartą per metus, kai reikia ruošti aštuonių miestų turnyrui. "Žalgirio" sporto draugija jau kelinti metai tikisi, kad viską atliks Kūno kultūros institutas — mat, dauguma krepšininkų yra šios mokymo įstaigos sporto klubo nariai. O instituto vadovybė, anksčiau parodydavusi didelį rūpinimąsi meistrų komanda, dabar į reikalą žiūri pro siaurai žinybinių interesų

akinius. Kauniečiams pralaimėjus Charkove, instituto direktorius Gudavičius susidomėjo tik vienu: kaip komanda ruošis institutų varžyboms (jose dalyvauja tik studentai). Toji aplinkybė, kad reikia ruošti dar labiau atsakingiems susitikimams (TSRS taurė, TSRS pirmenybės), Gudavičiui nerūpi.

Kai daug auklių, vaikas lieka be galvos. Taip ir čia. Protarpiais, kuomet nėra stovyklos, ar varžybų, viskas paliekama žaidėjų sąžinei — darykite, ką išmanote: norite — treniruokitės, nenorite — jūsų reikalas. Ne atsitiktinai komanda antrus metus neturi pastovaus trenerio: jis skiriamas tik prieš pat varžybas. Į visasąjungines varžybas kauniečiai atvažiuoja lydimi kaskart kito trenerio. Vien tik per metus komandoje ši darbą dirba pakaitomis trys žmonės: Griešnovas, Kulakauskas, Birulis.

Iš čia ir kita negerovė: kolektyvas užuot dirbęs sistematingai, viską dažniausia atlieka jau stovykloje. Mokomosios treniruočių stovyklos tikslas — užtvirtinti visų metų darbą ir patyrimą, kūrybiškai jį apibendrinti, galutinai nusistatyti dėl žaidimo taktikos bei plano. Bet čia stovykla labiau primena atsiliekančią įmonę, kurioje į ketvirčio pabaigą chaotiškai “šturmuojama,” siekiant kaip nors įvykdyti planą. Kauno krepšininkų stovykloje siekiama įskiepyti iš karto viską ir visiems iš karto. Užuot praktiškai įsisavinę žaidimą, jo elementus, krepšininkai tik nuvargsta, kas pasireiškia jau pirmuosiuose susitikimuose. Iš čia—žaidimo lygio skirtumas tarp meistrų, besinaudojančių seniau sukauptu bagažu, ir jaunųjų, kuriems toks “šturmavimas” trukdo nuosekliai ir sistemingai įsisavinti krepšinio meną.

Reikia pažymėti, kad stovyklą ne visada šiuo vardu galima vadinti. Šiais metais, pavyzdžiui, stovykla figūruoja tik Kauno miesto kūno kultūros ir sporto komiteto ataskaitose. Kas tai per stovykla, jei kiekvienas jos dalyvis liko gyventi savo namuose ir laikėsi tokio režimo, kokio norėjo? Bet Kauno miesto kūno kultūros ir sporto komitetas, matyti, turi tuo reikalu savo nuomonę, nes dažnai renigia kaip tik tokias “stovyklas.”

Neorganizuotai vyksta ir tos krepšininkų stovyklos, kurias renigia Respublikinis kūno kultūros ir sporto komitetas bei “Žalgirio”

draugija. Taip, pavyzdžiui, atsitiko pernai vasarą besiruošiant TSRS pirmenybėms Vilniuje. Dar 1950 metų pavasarį Respublikinio komiteto iniciatyva buvo sušauktas krepšinio sporto aktyvo pasitarimas, kuriame numatyta visa tai, kas užtikrintų pavyzdinę komandos darbą. Deja, gera iniciatyva čia pat ir išseko. Stovyklos rengimu praktiškai niekas nesirūpino. Tuometinis treneris — TSRS nusipelnęs sporto meistras V. Kulakauskas, užuot dirbęs su komanda, turėjo pats vienas ieškoti prieglobsčio stovyklai, važinėti po Vilniaus apylinkes, spręsti daugybę ūkiškų klausimų. Buvo nustota daug brangaus laiko, kol pagaliau pavyko įsikurdinti Trakuose. Neorganizuotumo ir nusiramino vaisiai pasireiškė TSRS pirmenybėse: kauniečių metimai šlubavo, jauni žaidėjai kovojo neužtikrintai. Kuomet iš rikiuotės išėjo Butautas ir Sercevičius, komanda toliau nebegalėjo priešintis pajėgiems kolektyvams.

Nėra šalyje kitos tokios meistrų komandos, kuri neturėtų savo trenerio. Tą galima pasakyti tik apie Kauno komandą. Praėjusiais metais kolektyvą treniravo Kulakauskas, bet jis, gyvendamas Vilniuje, ilgą laiką turėjo vadovauti “neakivaizdiniu būdu” ir su komanda į kontaktą suėjo tik stovykloje. Vėliau treneriu buvo iškeltas jaunas sportininkas Birulis. Bet iškelti, tai reiškia ir nuolat padėti. O Biruliui niekas paramos neteikė. Jaunas treneris buvo paliktas savo paties nuožiūrai: tesižino. Dėl tos priežasties taip ir liko eilė neišspręstų klausimų. Charkove Birulis turėjo vieną nuomonę, komandos kapitonas Sercevičius — kitą, o Sabulis — trečią. O tuo tarpu komanda nežinojo, kaip žaisti.

Kas turėjo padėti Biruliui? Visų pirma — respublikinė trenerių taryba. Nuostabu tačiau, kad ji vis dar nesukuriama, nors Respublikiniame kūno kultūros ir sporto komitete jau daug metų kalbama apie tokią tarybą. Vilniuje ir Kaune yra nemaža įžymių krepšinio specialistų — Kulakauskas, Griešnovas ir eilė kitų. Visi jie galėtų treneriui suteikti daug paramos.

Pasibaigus aštuonių miestų turnyrui, komanda vėl liko be šeimininko, be trenerio. Vėl nėra nuolatinio sistemingo darbo, kuriuo pasižymėjo komanda prieš kelis metus. Įsivyravusį dabar organizacinį palaidumą reikia kuo

greičiau likviduoti. Ta prasme vertas dėmesio yra eilės žaidėjų pasiūlymas paskirstyti geriausius žaidėjus vadovauti miesto įmonių ir mokymo įstaigų kolektyvams, o kartu sudaryti centrinę "Žalgirio" komandą, dalyvaujant joje meistrams, paskiriant jai prityrusį trenerį ir sukuriant prie tos pat komandos autoritetinę trenerių tarybą. Centrinė "Žalgirio" komanda taptų tuo kūrybiniu ir apibendrinančiu centru, iš kurio būtų perteikiamas patyrimas visiems kitiems krepšinio kolektyvams.

Sportinių organizacijų vadovai mėgsta nurodyti, kad meistrų pamaina esanti ugdoma. Žinoma, vienas kitas sportininkas negali neišaugti. Iš tiesų gi pamaina ugdoma silpnai, nesistemiškai, beveik, galima sakyti, savieigos keliu. Štai jau kuris laikas ne tik į šalies, bet ir į respublikos rinktinę nėra iškelta nė vieno žaidėjo, kuris galėtų pilnai pakeisti įžymiausius meistrus. Gabaus jaunimo nemaža — ir ne tik Kaune. Dirbti su juo reikia ne mažiau, kaip su meistrais, o kartais — ir daugiau. Kauno meistrų komandos problemos jokiū būdu negalima spręsti, palikus nuošalyje jaunos talentingos pamainos ugdymo klausimą. O jis kol kas paliktas savieigai. Respublikinio kūno kultūros ir sporto komiteto mokomojo sportinio darbo skyrius nežino padėtis vietose, nepadeda komandoms augti. Įžymieji krepšinio meistrai retai išvyksta į vietas padėti komandoms kelti žaidimo lygį. Netgi respublikinio masto varžybų metu, kuomet suvažiuoja krepšininkai iš visos Lietuvos, nepraktikuojamos trenerių ir komandų vadovų konferencijos.

Kauno krepšinio komandai trūksta autoritetingo vadovavimo. Jos žaidėjų tarpe nėra atliekamas auklėjamasis darbas, nevystoma kritika ir savikritika, nekovoama dėl drausmės. Tatai labai skaudžiai pajuntama rungtynių metu. Dėl jau minėto "nuomonių skirtumo" TSRS sporto meistras Sabulis per rungtynes Charkove buvo pasyvuš ir nuošalyje komandos, nors kaip tik jo, prityrusio žaidėjo, pareiga buvo padėti kolektyvui susicementuoti, paklusti trenerio ir kapitono valiai. Auklėjamasis darbas komandoje nevykdomas. Dėl to esti laužoma drausmė, silpnėja atsakomybės už visą kolektyvą jausmas. Komandos kovingumas pašlijo. Ji lengvai pasiduoda nusi-

raminimui po pergalės ir tiek pat greit krinta į nusiminimą po pralaimėjimo. Komanda dar neturi to ryžtingumo, valios laimėti, ištvėrmės, kuri sudaro būdingą geriausių tarybinių sportininkų bruožą. Aštuonių miestų turnyre kauniečiams keletą kartų buvo pavykę įgyti žymią taškų persvarą prieš savo varžovus. Štai, kur nežiūrint visa ko, reikėjo parodyti valią pergalei pasiekti, iki galo išlaikyti pranašumą. Krepšinio meistrų mokomuoju ir ypač auklėjamuoju darbu turi susirūpinti miesto komjaunimo organizacija. Tai — tiesioginė komjaunimo pareiga.

"Žalgirio" sporto draugijai, jos miesto ir respublikinei tarybai tenka didžiausia kaltė dėl daugybės neišspręstų ir visą laiką vilkinamų klausimų, dėl to, kad komanda neturi nuolatinio trenerio, kad ji nedirba sistemingai ištisus metus, neauga kūrybiškai, sustingo vietoje. Iš tiesų, negirdėtas dalykas — turėti tokį puikių sportininkų būrį ir taip lengvabūdiškai švaistytis šiuo kapitalu. O jei "Žalgirio" draugija nepalanki, — kur gi Respublikinio kūno kultūros ir sporto komiteto akys?

Drauge iškyla ir kitas klausimas: Kaune yra nemaža pajėgių komandų — KKI (Kūno kultūros instituto), "Kauno audinių," ASK (aukštųjų mokyklų sporto klubo) ir kitos. Visa tai — "Žalgirio" draugijos kolektyvai. Kur gi kitų sporto draugijų komandos? Apie "Darbo rezervų" krepšininkus, pavyzdžiui, galima išgirsti tik kartą per metus — kai vyksta visasąjunginės šios draugijos varžybos. Į jas "Darbo rezervų" komanda, kaip taisyklė, stoja su... skolintais sportininkais. Po pirmenybių paskubomis sulipdyta komanda vėl subyra. Per pokarinius metus "Spartako," "Dinamo" ir "Darbo rezervų" draugijos galėjo taip pat išauginti pajėgius kolektyvus, jeigu jos būtų šį darbą dirbusios ir jeigu Respublikinis komitetas to iš jų rimtai būtų reikalavęs.

Respublikos krepšininkai turi išbristi iš atsilikimo. Padaryti tai galima — tik reikia, pagaliau, tvarkos ir organizuotumo. O visų pirma — reikia griežtai padaryti galą nusiramimui ir puikavimui, norui per greit išsitiesti ant laurų ir ilsėtis. Juo labiau, kad tų laurų vis mažėja.

Svarbios informacijos apie J. A. V.

Jungtinių Valstybių Darbo Departmentas išleido šių metų pradžioje "Fact Book on Manpower." šiame leidinyje paduota daug faktų apie Jungtinių Valstybių žmones. Svarbu žinoti, kokios permainos įvyko nuo 1940 iki 1950 metų.

Per 10 pastarųjų metų J. V. gyventojų skaičius padidėjo beveik 20 milijonų. Dabar mūsų kraštas turi arti 152 mil. žmonių.

Vaikai nuo gimimo dienos iki 10 metų amžiaus padarė didžiausį pakilimo procentą, net 43.7 proc. viso žmonių padidėjimo skaičiaus.

65 metų ir senesniųjų skaičiaus padidėjimas pasiekė taipgi aukštą procentą, 29.7.

Mažai padidėjo nuo 10 metų iki 64 metų amžiaus žmonių skaičius. O nuo 10 iki 19 metų amžiaus dar sumažėjo 8.6 proc. Aiškina, kad to amžiaus skaičius sumažėjo todėl, kad ekonominės krizės ir didžiojo nedarbo metu buvo paliginimai mažiau apšvedimų.

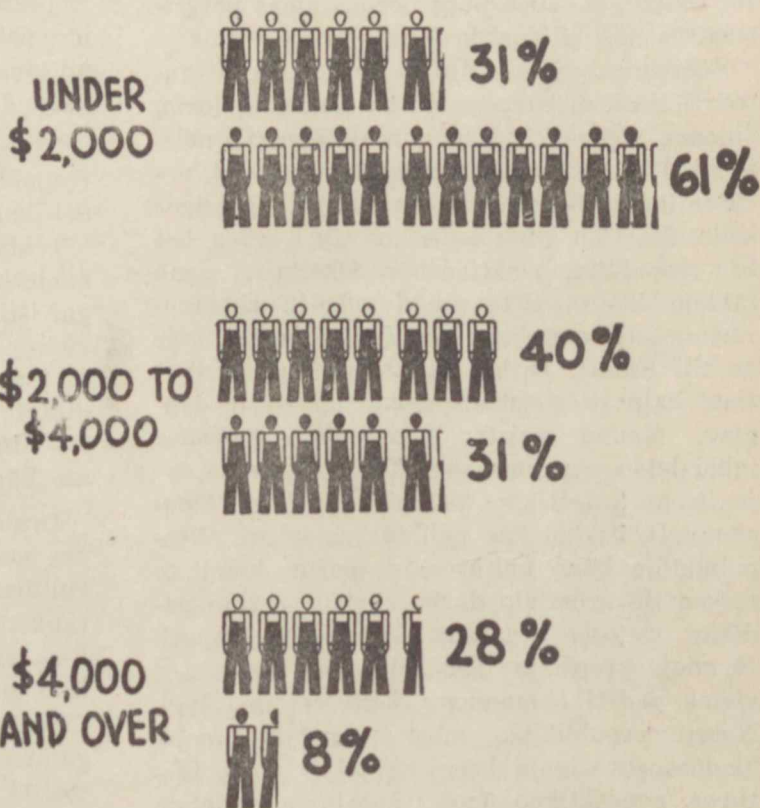
Darbininkų skaičius 1950 m. pabaigoje buvo pasiekęs 65 milijonus, priskaitant ir karines jėgas. Civilinių darbininkų buvo 62 ir pusė mil. Iš jų virš šeši milijonai buvo agrikultūros darbininkų. Bedarbių tuo laiku valdžia priskaitė 2, 200,000.

Vyrų darbininkų — 45,640, 000, moterų — 19,030,000.

Tarp 1940 ir 1949 metų vedusiųjų moterų skaičius padidėjo arti 7 mil.; našlių ir persiskyrusių skaičius padidėjo vienu ir puse milijono.

Darbo savaitė, abelnai paėmus, buvo 1950 metais 42 ir pusė valandos; 4 val. mažiau

INCOME DISTRIBUTION WHITE AND NEGRO HEADS OF SPENDING UNITS 1949

SOURCE: FEDERAL RESERVE BULLETIN,
AUG. 1950, P. 964

negu 1944 metais.

Federal Reserve Bulletin už 1950 m. rugpiūčio mėnesį parodo, koks didelis nelygybės skirtumas viešpatauja baltųjų ir negrų įeigose. Kuomet apie trečdalis visų baltųjų turi metinių įeigų mažiau, negu po \$2,000, tai tuo pačiu kartu yra toje pačioje kategorijoje net du trečdaliai negrų. Arba, kuomet 28 procentai baltųjų turi po \$4,000 ir daugiau me-

tinų įeigų, tai ton pačion kategorijon patenka tik 8 procentai negrų.

Valdiškasis Cenzo Biūras raportuoja, jog 1950 metais 39 procentai pilnai dirbančiųjų darbininkų turėjo mažiau kaip po \$2,000 įeigų.

45,580,000 šeimų turėjo įeigų nedaugiau, kaip po \$2, 599. Pietinėse valstijose vidutinės darbininkų šeimos įeigos buvo apie \$1,940 į metus.